

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Edirne Seyahati

Yunus ÖZGER*

Özet

Osmanlı padişahları, halkla doğrudan temas için Sultan II. Mahmut zamanında yurt içi gezilere başlamışlardır. Sultan II. Abdülhamid döneminde kesintiye uğrayan seyahat geleneği, Sultan V. Mehmed Reşad zamanında tekrar canlanmıştır. Bu çalışmada V. Mehmed Reşad'ın 1910 senesinde Edirne'ye yaptığı bir haftalık seyahat incelenmiştir. Velihaht Vahdeddin başta olmak üzere kalabalık bir heyet, padişaha eşlik etmiştir. Planlı biçimde icra edilen gezi, padişaha Balkan savaşları öncesinde toplumun bütün kesimleriyle doğrudan iletişim kurma imkânı vermiştir. Edirne seyahatinin bütün ayrıntıları, hatırat şeklinde kaleme alınmıştır. Bu makalede, söz konusu hatırat temel kaynak olarak kullanılmış, bunun yanı sıra arşiv vesikaları ve gazetelerle de desteklenmiştir. Hatıratın günümüz alfabesine çevirisi ekler kısmında okuyucuyla paylaşılmıştır. Seyahat süresince Sultan Reşad, askeri tatbikatı izlemiş, Edirne'nin tarihi mekânlarını ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Selimiye ve Üç Şerefeli camiide halkla birlikte namaz kılmıştır. Güzergâh üzerindeki yöre halkı, padişaha sevgi gösterisinde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Reşad, Edirne, Seyahat, Hatırat

Sultan Mehmed V Reşad's Visit to Edirne

Abstract

The Ottoman sultans began to make visits in order to come into direct contact with in Ottoman territories people. This tradition was interrupted during the reign of Abdülhamid II but restarted by Mehmed Reşad V. In this article, a one-week visit of the sultan to Edirne in 1910 has been studied. In his visit, the sultan was accompanied by a great number of attendants including Vahdeddin, the heir apparent. This was a well-organized visit and it provided the Sultan an opportunity to come into direct contact with all segments of the society just prior to the Balkan wars. All the details of this visit were written as a memoire. In this article, the memoire has been used as the main source but it was corroborated by archival documents and newspapers. Transcription of the memoire into the Latin alphabet is given in the appendix. During his visit, Mehmed Reşad V followed the military exercises, visited historical places in Edirne and viewed the general situation. He also performed prayers in Selimiye and Üç Şerefeli mosques with the people. He also received cheers of the people throughout the route.

Keywords: Mehmed Reşad, Edirne, Visit, Memoire

* Doç.Dr. Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Yozgat.
E-posta:yunusozger@yahoo.com

Giriş

Yönetim ve organizasyonun başarılı olabilmesi, yönetilenlerle kurulacak doğru iletişime bağlıdır. Muhtelif kurumların sağlıklı organizesinden teşekkül eden devlette de durum farklı değildir. Kimileri bunun için aracı kurumlar oluştururken, kimi idareciler ise doğrudan temasının yollarını ararlar. Esasında iki unsur arasındaki bu iletişimin zarurियeti, yönetimin etkinliği açısından olduğu kadar yönetilenlerin de beklentisinin karşılanması açısından sosyolojik bir gerçekliktir. Kamuyönetimi alanında çalışanlar bunu, Fransızcada “Relations Publiques”, İngilizcede “Public Relations”, sözcüklerinin karşılığı olan “halkla ilişkiler” kavramı etrafında izah ederler. Birbirinde farklı onlarca tanımlı yapılabilen halkla ilişkiler, yönetimin bir fonksiyonu olarak görülür. Halkla temasın amacı, kitleleri etkilemek, inandırmak ve istenilen eyleme doğru harekete geçirebilmek, geleceğe dair eğilimleri görebilmektir.¹ Esasında Orhun anıtlarında hakana biçilen rollere bakıldığında, Türk devlet geleneğinin bu teması zorunlu kıldığı görülecektir.² İslami gelenekteki algı da bundan farklı değildir. Nitekim II. Mahmut’un başlattığı yurt gezileri geleneğini konu edinen eserin müellifi, padişahın bu hareketini hulefa-yı raşid tavrı olarak görmüş ve Halife Ömer’in davranışına benzetmiştir.³

Halkla temas düşüncesi her ne kadar gelenekte mevcut ise de II. Mahmut’a kadar Osmanlı sultanları yurt gezisine çıkmamışlardır. Haleflerinin onu takip etmesiyle beraber, bu seyahatler gelenekleşmiştir. Bu bağlamda şehzadeliğinde babasıyla birlikte gezilere katılan Abdülmecid, hükümdar olduğunda geniş çaplı üç geziye çıkmıştır.⁴ 1844’te İzmit, Bursa, Çanakkale, Midilli ve Gelibolu’ya giden padişah, 1846’da Rumeli gezisini gerçekleştirmiştir.⁵ 1850 yılı yaz başında ise *bölgede yaşayan halkın durumunu bizzat yerinde görerek incelemek ve ihtiyaçları tespit ederek yapılması gerekenleri belirlemek için* Limni, Midilli, Rodos’u kapsayan Akdeniz Adaları seyahatine çıkmıştır.⁶ Ardından iktidara gelen Sultan Abdülaziz, Mısır

1 Ahmet Ferda Çakmak, Sacide Kilci, “Kamu Yönetiminde Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, cilt 11, sayı 4, 2011, s.223.

2 Orhun Abideleri’nde Türk hakani, “*milleti besleyeyim diye kuzeyde Oğuz kavmine doğru, güneyde Çin’e doğru ordu sevk ettim... çıplak milleti elbiseli kıldım, fakir milleti zengin kıldım..*” diyerek halkının korumak ve kollamakla kendini yükümlü tutar. Bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul 1996, s.39.

3 Sultan II. Mahmut’un gezilerini anlatan Ayâtü’l-hayr isimli eserle ilgili bkz. Abdülkadir Özcan, “II. Mahmud’un Memleket Gezileri”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, s.361.

4 II. Mahmud, oğlu Abdülmecid’i Gemlik-İzmit ve ikinci İzmit ziyaretlerine götürerek tecrübe kazanmasını sağlamıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerif Korkmaz, “Sultan Abdülmecid’in İlk Memleket Gezisi (26 Mayıs–12 Haziran 1844)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, sayı 25/ Bahar 2009, Ankara 2011, s.82.

5 Mehmed Mercan, “Sultan Abdülmecid’in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler”, *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIV/I, s. 81-100, Temmuz, 2009.

6 Ahmed Lütfi Efendi, *Vak’anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, cilt IX, Yayınlayan Münir Aktepe, İstanbul 1984, s.30.

gibi imparatorluğun mesafece uzak ve sorunlu bir bölgesini ziyaret ettikten başka devlet adamlarının teşebbüsüyle ilk defa Avrupa başkentlerine seyahat düzenlemiştir. Şimdiye kadar İstanbul dışına çıkmayan padişahları bu tür seyahatlere sevk eden birçok sebep olmalıdır. Bunların en önemlilerinden biri 1829 Edirne Antlaşmasıyla Osmanlı'dan ayrılan Yunanistan'ın diğer milletlere domino etkisi yapma ihtimalinin görülmesidir. Parçalanmayı önlemek birinci önceliktir. Sultan Abdülaziz örneğinde olduğu gibi, dünyada değişen siyasi dengelerde müttefikler arayışı da seyahatlerin sebepleri arasında gösterilebilir.

1-Sultan V. Mehmed Reşad'ın Yurt Gezileri

Mehmed Reşad, 31 Mart olayı ardından Sultan Abdülhamid'in indirilmesi sonrasında İttihat ve Terakki tarafından 27 Nisan 1909'da altmış beş yaşında Osmanlı tahtına çıkarıldı. Dokuz yıllık iktidarı boyunca ülkede çeşitli sıkıntılar baş gösterdi.⁷ Yeni padişah yaşlı olmasına ve bazı rahatsızlıkları bulunmasına rağmen; halkla buluşmaya önem vermiştir. Bunun için seleflerinin başlattığı yurt gezilerini sürdürmeye karar verdi. Bu bağlamda ilk olarak İstanbul içinde sıkça ziyaretlerde bulundu. Marmara açıklarında düzenlenen bir askeri tatbikatı izledi.⁸ İstanbul dışına ilk olarak Bursa'ya bir seyahat düzenledi. İktidara gelişinden yaklaşık üç ay sonra Hereke fabrikasını ziyaret etti. Ardından dört ay sonra yine Hereke üzerinden bu defa 27-28 Ekim 1909'da İzmit'e iki günlük bir gezi yaptı ve incelemelerde bulundu.⁹ Bir yıl sonra ise maiyetiyle beraber eski başkent Edirne'ye bir haftalık gezi düzenledi. Bundan yaklaşık sekiz ay sonra ise geniş kapsamlı Rumeli seyahatine çıktı. Balkanlarda kargaşanın egemen olduğu dönemde gerçekleşen söz konusu gezi, halkla bütünleşmek adına büyük önem taşıyordu. Sultan I. Murat'ın şehit düştüğü yerde kılınacak Cuma namazının halk üzerinde büyük etki bırakacağı ve Arnavut halkının gönülünün kazanılacağı düşünülüyordu.¹⁰ Gezi kapsamında Selanik, Üsküp, Priştine, Kosova ve Manastır'ta incelemelerde bulunuldu.¹¹ Sultan Reşad'ın önemli gezilerinden biri de aşağıda detaylıca anlatılacak olan 27 Ekim-3 Kasım 1910 tarihleri arasında gerçekleşen Seyyidler ve Edirne gezisiydi.

7 Cevdet Küçük, "Mehmed V", *DİA*, cilt 28, İstanbul 2003, s.418-422.

8 Mevlüt Çelebi, "Osmanlıcılığı İhya Girişimi: Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Osmanlılar*, Cilt II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.537.

9 Haluk Selvi, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın İzmit Seyahati (27-28 Ekim 1909)", *Uluslararası Karımürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Bildiri Kitabı*, Cilt I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Editörler: Haluk Selvi, Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Kocaeli 2016, s.925.

10 Mevlüt Çelebi, "Osmanlıcılığı İhya Girişimi: Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Osmanlılar*, Cilt II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.537.

11 Nesimi Yazıcı, "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu (Haziran 1911)", 2. *Turgut Reis Ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013) Bildiriler*, cilt II, Editörler: Cihan Yemişçi, Tarık Eray Çakır, Mustafa Gürbüz Beydiz, Cezmi Çoban, Bodrum 2015, s.33.

2-Hatıratı Göre Sultan Reşad'ın Seyyidler ve Edirne Seyahati

Padişahın bir haftalık seyahatiyle ilgili pekçok bilgi arşiv vesikaları ve dönemin gazetelerinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra elimizde doğrudan bu seyahati konu edinen ve yapılan temasları ve incelemeleri günü gününe ayrıntısıyla kaydeden önemli bir hatırat bulunmaktadır. Söz konusu eser, Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde TSMK M.R. 624 katalog numarasıyla kayıtlıdır. ¹² Eser, “Zât-ı şevket-simât hazret-i padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı” adını taşımaktadır. Deri kaplı, 20,5 cm eninde 29 cm boyunda sayfaları sonradan elle iki sayfaya bir numara şeklinde numaralandırılmış ve 13 sayfadan ibarettir. Hatıratın yazarı tespit edilemedi.

Sultan Reşad'ın Edirne ziyareti, dönemin güçlü yayın organı Tanin Gazetesi tarafından özel muhabir olarak görevlendirilen Refi Cevad'ın¹³ gönderdiği telgraflar vasıtasıyla da okuyuculara duyuruldu. Tanin'de ilk haber, gezinin üçüncü gününde 17 Teşrin-i evvel 1326 [30 Ekim 1910] tarihli 776. sayıda “seyahat-i padişahi” başlığıyla verildi.¹⁴ Ekler kısmında tam transkripsiyonu verilen söz konusu hatırat esas olmak ve arşiv vesikaları ve gazetelerle desteklenmek üzere padişahın bir haftalık seyahati özetle şu şekilde icra edilmiştir.

a-Seyahat Hazırlığı

Seyahatın verimli olabilmesi için öncesinde ilgili kurumlar ve görevliler planlama üzerinde çalıştılar. Hareket planı, halkla buluşmanın en önemli unsurlarından biri olan Cuma namazının Edirne Selimiye camiinde kılınması üzerinden yapıldı. Sadaretle Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında yapılan yazışmalarda kararın bu doğrultuda alındığı ve ilgililere duyurulması istendi.¹⁵ Padişah ve veliahd Vahideddin Efendi'nin Edirne'de istirahatlarının eksiksiz sağlanması için mefruşat müdürü Hacı Akif Bey günler öncesinden Edirne'ye gönderildi. Sadaretten Edirne valiliğine gönderilen yazıyla ilgili müdüre kolaylık sağlanması ve eşraftan itimat edilir kişilerin yardımcı tayin edilmesi istendi.¹⁶ Bunun yanı sıra Sadrazam ve hariciye nazırının ikameti için bir

12 Eser 13 sayfa olmasına rağmen Topkapı Sarayı Arşivinde 141 varak olarak gösterilmektedir.

13 Refi Cevad, 1909'da Galatasaray Lisesinden mezun olmuştur. Meşrutiyet rejimine taraftar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sempati içinde yetişmiş ve gazeteciliğe Tanin'de başlamıştır. Ancak daha sonra İttihatçılarla yolları ayrılmış ve milli mücadele karşıtı Alemdar gazetesinin başyazarı olmuştur. Bkz. Necmi Uyanık, Sebahaddin Mihçı, “Refi Cevat'ta Siyasî Düşüncenin Değişimi Üzerine”, *Tarihin Peşinde*, sayı 12, Konya 2014, s.315-329.

14 Tanin Gazetesi, Numro 776, 17 Teşrin-i evvel 1326, s.1.

15 “...peñ-şembe günü Edirne'ye muvâsalat buyrulur ise mâh-ı mezkûrun on beşine müsadif Cuma günü salat-ı Cuma'nın Edirne'deki Selimiye cami-i şerifinde edâ buyrulması mukarrer olduğu...”, *BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)*. *BEO (Bâbüali Evrâk Odası)*. nr.3810/285750; *BOA. İ. MBH (İrade Mabeyn-i Hümayûn)*. nr. 4/3, v.2, 27 Eylül 1326 [10 Ekim 1910].

16 “... mefrûşât müdürü Hacı Akif Bey'e eşraftan i'timâd-ı vâlâlarını kazanmış olanların terfkiyle mu'avenet-i lâzmenin ifâsı...” *BOA. DH. MTV (Dâhiliye Mütenevvia Kısmı Belgeleri)*. nr. 25/3, v.1, 25 Eylül 1326 [8 Ekim 1910].

hane tedariki talep edildi.¹⁷ Kolera salgınına karşı Edirne sokaklarının temizlenmesi için 50 bin kuruş gönderildi.¹⁸ Edirne'ye tabi kazalarda yaşayan gayrimüslim unsurların dini temsilcilerine önceden haber gönderilerek, ziyaret esnasında hazır bulunmaları istendi.¹⁹ Güvenliğin sağlanması için alınan tedbirler kapsamında İstanbul'dan Edirne'ye biri komser, ikisi komser muavini, on sekizi memur toplam yirmi bir polis görevlendirildi.²⁰ Daha sonra bu sayı artırıldı ve üç komser, altı muavin ve altmış polis memuru trenle Edirne'ye gönderildi. Altı gün üzerinden yapılan hesaplamada komserlere on, muavinlere yedi buçuk ve memurlara beş kuruş yevmiye ödendi.²¹ Devlet erkânı yanı sıra sadrazamın maiyetinde birçok kişi de Edirne'ye gönderildi. Harcırahları verilerek görevlendirilenler arasında mühürdar Salahaddin Bey, sadaret yazı işleri kalemi ikinci şube başkâtibi Mustafa Mehdi Beyler de vardı.²² Seyahatin bütün aşamaları bir program çerçevesiyle tespit edildi.

b-Seyahat Programı

Sultan V. Mehmet Reşad'ın Edirne ziyareti, İstanbul'dan hareket edişi ve geri dönüşünün her aşaması hazırlanan seyahat programıyla ayrıntılı olarak belirlendi. İstanbul ve Edirne kısmı ayrı organize edilen programda dikkat çeken bölümler şu şekildeydi: İstanbul'dan Söğütlü Vapuruyla gece alaturka sekiz sekiz buçuk arasında Dolmabahçe sarayından Sirkeci'deki vapur iskelesine hareket edilecek, oradan istasyona arabayla gidilecekti. İstasyondan hareket esnasında merasim yapılmayacak, sadece Sirkeci'den istasyona kadar bir askeri müfreze selam geçidi yapacaktı. İstasyona kimsenin girmemesine ve oralarda izdiham oluşmamasına zabita tarafından dikkat edilecekti. Padişah, vilayet ve halk adına Edirne valisi ve seçilen heyet tarafından vilayet hududu olan Çerkesköy'de karşılanacaktı. Seyyidler'den Edirne'ye hareket edilmeden önce bu heyet Edirne'ye gidecek ve istasyonda katılacak diğer heyetlerle birlikte resmi karşılama töreni düzenleyeceklerdi. İstasyona ulaşıldığında oradaki tabyadan yüz bir pare top atılarak resmi selamlama yapılacaktı.

Edirne istasyonunda hazırlanan salonda padişah birkaç dakika dinlenecek, bu sırada belde adına hoşgeldiniz töreni icra olunacaktır. Ardından köprüler ve cadde-i kebir yoluyla şehre girilecek, bu sırada zeytinlik ve kabak tabyalarından yüz bir pare

17 BOA. DH. MTV. nr. 25/3, v.2, 29 Eylül 1326 [12 Ekim 1910].

18 "...koleraya karşı tedâbir-i ihtiyâtiyeye tevessül için talep olunan elli bin guruşun havâlenâmesi... teşrif-i şâhânedan evvel meblağ-ı mezbûr ile Edirne zekâklarının ve lâzımı't-tahîr mahall-i sâ'irenin hemân tanzîfine ibtidâr olunması..." BOA. DH. MTV. nr. 25/3, v.3, 30 Eylül 1326 [13 Ekim 1910].

19 BOA. DH. MTV. nr. 25/3, v.4, 2 Teşrin-i evvel 1326 [15 Ekim 1910].

20 BOA. DH. EUM. MH (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdiriyyeti Muhâsebe Kalemi). nr.243/30, v.2, 11 Teşrin-i Evvel 1326 [24 Ekim 1910].

21 BOA. DH. EUM. THR (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiye Tahrirat Kalemi Belgeleri). nr.105/57, 10 Teşrin-i Evvel 1326 [23 Ekim 1910].

22 "...umûr-ı tahriyyede kullanılmak üzere ma'îyyet-i senâveride olarak Edirne'ye 'azimet edecek olan Salahaddin Bey'e iki bin guruş... harç-ı râh i'tâsı..." BOA. BEO. nr.3815/286093, v.1, 12 Teşrin-i evvel 1326 [25 Ekim 1910].

top atışı yapılacaktır. Padişahın şehre girişi geceye denk gelirse güzergâh üzerinde ellerinde mahtaplarla halk ve asker karşılama yapacak, bundan başka mektep çocuklarından yaşça büyük olanlar saygı gösterisinde bulunacaklardı. Burada bir süre istirahat edilecek, Veliahd Vahideddin Efendi kafilesi için daire önünde askerler hazır bekleyeceklerdi. Cuma günü selamlık resmi Selimiye camiinde icra edileceğinden önceden hazırlık yapılacak, ikamet mahallinden camiye kadar bekleyen askerler arasına küçük büyük bütün mektep talebeleri yerleştirilecek ve ikamet mahallinden itibaren beyitler okuyarak yürüyeceklerdi. Müsaade edilmesi halinde cumartesi günü vilayet ve halk adına Edirne ve taşradan seçilen heyetler huzura kabul edilecekti. Seyahat süresince padişah ve veliahd Vahideddin Efendi, ikamet mahalline yakın olan Eski Cami adıyla bilinen Çelebi Sultan Mehmed Han Camii ve Üç Şerefeli adıyla bilinen Sultan Murat Han Camiini ziyaret edecekler, güzergâhtaki halka ihsanlarda bulunacaklardı. Padişahın kaldığı daireden Gazi Mihal Köprüsü yoluyla Yıldırım Bayezid ile II. Bayezid Han Camilerine gidilecekti. Askeri mahfel yoluyla II. Murat Han Camiine, hükümet caddesi yoluyla Sarayıçi ve Tavuk ormanı mesiresine, istasyon caddesi yoluyla Karaağaç mahallesinden geçerek Arda Nehri sahiline ve Büyük Maraş Köprüsü yakınına gidilecekti. Yine askeri mahfel yoluyla Bağlarbaşı mevkiine gidilerek şehrin manzarası seyredilecekti. İstasyon caddesi yoluyla yeni yapılan askeri kışlalar ziyaret edilecek, yakınındaki Demirtaş mesiresi gezilecekti.²³

c- İstanbul'dan Hareket Ediş

Hazırlıkla ikmal edildikten sonra İstanbul'dan 27 Ekim 1910 Perşembe günü hareket edildi. Padişahın maiyetinde veliaht Yusuf İzzeddin ve şehzade Vahdeddin, Ziyaeddin, Necmeddin ve Ömer Hilmi efendiler de vardı. Bunların yanı sıra Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Hariciye Nazırı Rıfat Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, serkarın Lütfi Bey ve saray başkâtibi Halit Ziya Bey (Uşaklıgil), operatör Cemil Paşa, baştabip Hayri Bey, saray hizmetlerinin başında bulunan Faik Bey, padişahın yaverleri ve diğer birçok görevli de sultana refakat etmişti.

Sultan Reşad ve beraberindekiler 27 Ekim 1910 Perşembe günü alaturka hesabıyla saat 8: 17'de Dolmabahçe sahil sarayından Söğütlü vapuruyla hareket ettiler. Yaklaşık 23 dakika sonra Sirkeci İskelesine vardılar ve oradan trenle devam etmek için Sirkeci İstasyonuna geçtiler. Bu esnada askeri tören düzenlendi. Vaktin geç havanın soğuk olmasına rağmen büyük bir kalabalık padişahı uğurlamak için beklemiş ve padişahım çok yaşa dualarıyla sultanı Edirne'ye uğurlamışlardır. Padişah istasyona geldiğinde nazırlar ve tren görevlilerince karşılandı ve özel şekilde hazırlanmış olan salonda beş dakika kadar istirahat etti. Ardından tahsis edilmiş fevkalade süslü vagona bindi. Maiyeti de diğer vagonlarda yerlerini aldılar. Saat sekizi elli beş geçte tren Sirkeci'den hareket etti. Ayestefanos'ta bir, Kabakça, Çerkesköy istasyonlarında beşer

---

23 BOA. DH. MTV. nr. 25/3, v.11, 2 Teşrin-i evvel 1326 [15 Ekim 1910].

dakika durdu. Sonra yoluna devam etti ve belirlenmiş olan zamandan on dakika sonra alaturka sabah saat ikiyi otuz beş geçe Seyyidler'e geldi.²⁴

d-Seyyidler Ziyareti

Tren Seyyidler istasyonuna vardığında daha önce oraya gelmiş olan Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa ile Goltz Paşa başta olmak üzere manevra ordusu erkânı ve diğer zevat tarafından karşılama merasimi yapıldı. Refi Cevad'ın gazeteye gönderdiği mektubunda ifade ettiğine göre, padişahın gelişi şerefine istasyon tamamıyla donanmış, bayraklar, çiçekler ve levhalarla süslenmişti. Bir günlük mesafedeki köylüler merkepleriyle ya da öküz arabalarıyla padişahı görmek için buraya gelmişlerdi.²⁵ Düzenlenen resmi törene Meclis-i Mebusan reisi Ahmed Rıza Bey Efendi, Edirne Vilâyetinin mebusları, Edirne Valisi ve vilayet halkı adına bütün sancak ve kazalardan gelen heyetler vardı. Sultan Reşad, trenden indiğinde Edirne Valisi, padişahın yanına gelerek şehirlerini ziyareti dolayısıyla halk adına teşekkürü havi bir konuşma yaptı. Padişah da Osmanlı şehirlerinin her tarafını görmek ve Osmanlı tebaasıyla yakın temas kurmak amacıyla geziye çıktığını ve isteklerinin bir kısmını gerçekleştirmekten dolayı mutlu olduğunu söyledi. Ardından etrafa dizilen askerleri selamlayıp yürüyerek yaklaşık iki yüz elli metre mesafede hazırlanmış olan otağına geçti. Biraz dinlendikten sonra, başta meclis başkanı Ahmed Rıza Bey olmak üzere Edirne Valisi ve diğer ileri gelenleri sırayla kabul etti. Seyahat planına göre yarım saat sonra resmi tören mahalline gidilmesi gerekiyordu. Ancak bazı sebeplerden dolayı askerlerin hazırlığı tamamlanamadığından tören bir müddet tehir edildi. Taburları teftiş için önceden gitmiş olan Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın haber vermesi üzerine saltanat arabasıyla resmi tören alanına geçildi. Sadrazam ve Harbiye Nazırının da katıldığı tören, Seyyidler ile Büyük karıştıran arasında bir mahalde icra edildi. Saltanat arabasını takip eden ilk arabada veliaht Yusuf İzzeddin Efendi, ikinci arabada şehzade Vahdeddin Efendi ve diğer arabalarda ise ser kurena ve başkâtip bulunmaktaydı. Tören alanında padişah için muazzam bir otağ hazırlanmıştı.

Sultan Reşad doğrudan otağına geçmedi. Yolun etrafına sıralanmış askerleri selamladı. Padişahım çok yaşa duaları altında askeri selamlayan padişah, yaklaşık bir saat sonra otağına geri döndü. Saat yedi kırkta yaklaşık yetmiş bin asker katıldığı resmi tören başladı. Önce piyade bölükleri derin kol nizamında yürüdü. Ardından süvari ve topçu alayları onları takip etti. Daha sonra telgraf, telefon, köprücü bölükleri yürüyüşlerini sürdürdü. Her alayın sancağı otağın önüne geldiğinde padişahı selamlıyordu. Sultan Reşad ise her sancağın selamını iade ediyordu. Bu sırada otağın önüne dikilen tuğlar, rüzgârın etkisiyle dalgalanıyordu. Yetmiş bin Osmanlı askerinin bu geçit töreni, izleyicilerde derin bir etki bırakmıştı. Tören yaklaşık bir buçuk saat kadar sürdü. Sultan Reşad, tören sonrasında orada hazır bulunan Goltz Paşa'yı ve yabancı ateşe militerleri kabul etti. Her birine ayrı ayrı iltifatta bulundu. Ardından saltanat ara-

24 Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*, s.2.

25 Tanin Gazetesi, Numro 776, 17 Teşrin-i evvel 1326, s.1.

basına binerek maiyetiyle beraber Seyyidler'e geri döndü. Padişahı görmek isteyen ahali ve asker güzergâh boyunca büyük heyecan oluşturmuştu.²⁶

Padişahın Seyyidlere dönüşünden yarım saat sonra manevra ordusu adına bir ziyafet düzenlendi. Ziyafetin bitiminde Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa bir konuşma yaptı. Padişahın ziyaretinden duyduğu memnuniyeti dile getiren Paşa, askerini remi geçit yapması ve ardından tertip edilen ziyafete padişahın katılmasının kendilerini ziyadesiyle mutlu ettiğini ifade etti. II. Abdülhamid'in uyguladığı istibdat politikasına atıfta bulunarak, Sultan Reşad'ın iktidarı devralmasından evvel bu kadar kalabalık askerini manevra yapmak bir yana günlük talimler için kışlarından bile çıkamadıklarını söyleyerek, Sultan Reşad'a övgüler dizdi. "...*Muhterem Pâdişâhımız! Devr-i celîl-i hâzır-ı şeref idrâk etmezden evvel pâ-yı taht civârında böyle altmış yetmiş bin kişilik bir ordunun manevra icrâ etmesine değil kut'ât-ı 'askeriyenin yevmî ta'âm-lerini yapmak için kışlarından çıkmalarına bile müsâ'ade olunmazdı...*" Diyerek yeni dönemde orduya verilen değerden sitayişle söz etti ancak ordunun daha istenilen düzeye gelemediğini de sözlerine ekledi. Mahmut Şevket Paşa, eski padişahların orduların başında sefere katıldıklarını ve bu yüzden de zaferden zafere koşulduğunu hatırlattı. Geleneğin terk edilmesiyle devlette duraklama ve çöküşün başladığını "...*Pâdişâhlarımız şu i'tiyât-ı kahramâneyi terk etmeleriyle devr-i idbâr ve felâketimizin de başladığı ma'lûm-ı şâhânelerdir...*" sözleriyle sürdürdü. Sultan Reşad'ın tahta çıkışından beri askerle temas halinde olduğu ve tatbikatları izlediği ve bu yönüyle eski padişahların yolundan gittiğini gösterdiğini ifade etti. Dinleyiciler üzerinde etki bırakan konuşmanın ardından Sultan Reşad kısa bir nutukla mukabelede bulundu. Resmigeçit ve manevralardaki gözlemlerinden yola çıkarak konuşan padişah, duyduğu memnuniyeti. "...*Bugün şânlı ordumuzun kalplerimizi müstehaz eden bir manzara-ı 'ulvîyesini görmekle mesrûr oldum. Lehü'l-hamd ordumuzun günden güne te'âlîsini müşâhede etmekle benimle berâber bütün millet bahtiyârdır. ..*" sözleriyle ifade etti.

e-Edirne Temasları

Padişahın nutku sonrasında hazirun tarafından söylenen "padişahım çok yaşa" duaları eşliğinde ziyafet tamamlandı. Tren hazırlanıncaya kadar Sultan Reşad, otağında dinlendi. Ardından saat biri elli geçe Seyyidler'den hareket edildi. Güzergâh boyunca Lülebergos (Lüleburgaz), Babaeski, Pavluköy, Uzunköprü, Kulelibergos, Uğurlu istasyonları mükemmel şekilde aydınlatılmış ve süslenmişti. Trenin uğradığı bütün istasyonlarda asker ve halk sevinç gösterilerinde bulunuyordu. Bu şekilde yola devam edildi ve gece saat altı buçukta Edirne istasyonuna varıldı.²⁷ Edirne emniyet umum müdürü Galip Bey, padişahın salimen Edirne'ye ulaştığını telgrafla İstanbul'daki Emniyet Umum Müdürlüğüne bildirdi.²⁸

26 Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*, s.3.

27 Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*, s.5.

28 "... *dün gece sâ'at altı buçukta salimen Edirne'ye muvâsalat edilmiştir...*" BOA. DH. EUM. VRK. (Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Evrak Odası Kalemî Evrakı).nr. 5/38, 16 Teşrin-evvel 1326 [29 Ekim 1910].

Edirne ziyareti esnasında Neo Patris gazetesinin 15 Ekim 1910 tarihli nüshasında tren hattına bomba atıldığına dair haberi Edirne'de ve İstanbul'da büyük heyecana sebep oldu. Ancak yapılan tahkikatta haberin asılsız olduğu anlaşıldı.²⁹ Gazeteye ilgili soruşturma başlatıldı. Diğer yandan program aksamadan sürdürüldü. Padişahı Edirne istasyonunda Edirne Valisi, Edirne mebusları ve Goltz Paşa, ikinci ordu komutanı ile diğer askeri erkân, vilayet memurları, ulema ve eşraf tarafından karşılandı. Ardından şehre hareket edildi. Saat yedi buçukta ikameti için tahsis edilmiş olan belediye dairesine geçildi. Padişahın gelişi şerefine istasyondan çıkılacak noktaya büyükçe bir tak yapılmış, istasyon ile belediye arasındaki cadde ve köprüler fenerlerle aydınlatılmıştı. Yol boyunca dizilmiş olan askerler ve mektep talebeleri ellerinde rengârenk mehtaplarla padişahı bekliyorlardı. Gece yarısına yaklaşılmış ve hava soğumuş olmasına rağmen erkek kadın binlerce insan cadde ve sokakları doldurmuşlardı. İstasyona ulaştığında yüz bir pare top atılarak padişah selamlanmıştı. Şehre ulaştığında ise yirmi bir pare top atışı yapıldı.

Hatıratta padişahın Edirne'de kaldığı yedi gün ve bu günlerde yaptığı temaslara her bir gün için ayrı başlıklar halinde anlatılmıştır. Detayları ekler kısmında izah edilen program çerçevesinde ilk gün Cuma gününe denk geldiğinden Cuma namazı halkla birlikte Selimiye Camiinde kılındı. Belediye dairesinde temaslarda bulunuldu. İkinci gün kabul merasimine ayrıldı. Edirne mebuslarının kabulü sırasında Gümilcine mebusu Hoca Fehmi Efendi, Sultan Abdülmecid zamanından beri padişah yüzü görmeyen yöre halkının bu ziyaretten fevkalade memnun kaldıklarını ifade eden kısa bir konuşma yaptı.³⁰ Tanin muhbirinin aktardığına göre mebuslardan sonra ilmiye sınıfı mensuplarıyla, ruhani reisler kabul edildi. Sultan Reşad, farklı din mensuplarının bir arada bulunmasının ziyadesiyle memnuniyet verici olduğunu ifade etti.³¹ Ardından vilayet görevlileri, Edirne Valisi tarafından sultana takdim edildi. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin genel merkezinden gönderilmiş olan Doktor Nazım ve hürriyet kahramanı olarak tanınan Eyüp Sabri Bey ile Selanik, Manastır Kosova belediye reisleri kabul edildiler. Doktor Nazım Bey, padişahın Rumeli bölgesine yaptığı gezi-den dolayı şükran duyduklarını ifade etti. Selanik belediye reisi, Selanik, Manastır ve Üsküp şehirlerini de ziyaret etmesini arzu ettiklerini dile getirdi.

İttihatçıların ziyaretinden sonra bu defa Edirne belediye heyeti huzura kabul edildi. Padişah, şehrin intizamlı görünümünden dolayı sevinç duyduğunu "...*Edirne şehrinde gördüğüm intizamdan dolayı memnûn oldum. Şehrin sa'y u gayretinizle karîben inşaallah daha ziyâde kesb-i umrân eyleyeceğini ümîd eylerim. Cümlelerinize beyân-ı mahzûziyet eylerim.*" Cümleleriyle dile getirdi. Belediye heyeti, bütün şehir halkı adına padişaha Selimiye Camiinin gümüşten yapılmış bir modelini hediye ettiler. Modeli çok

29 "... zât-ı hazret-i pâdişâhînin Edirne'yi teşrif-i hümayûnları esnâsında Edirne şimendifer hattında bomba atıldığına dâir ... havâdis-i gayr-ı asliyenin..." BOA. DH. EUM. KADL. (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdiriyyeti Kısım-ı Adli Kalemi) nr.1/43, 10 Teşrîn-i sani 1326 [23 Kasım 1910].

30 Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*, s.6.

31 Tanin Gazetesi, Numro 776, 17 Tevvel 1326, s.1.

beğenen Sultan Reşad, "...şimdiye kadar hiçbir şeye bu kadar memnûn olmadım. Güzel şehrinizin güzel hediyesi beni çok memnûn etti. Edirne'yi pek beğendim. Ahâlinin pâdişâhlarına ve hânedân-ı saltanata karşı gösterdikleri muhabbete teşekkür ederim" diyerek mutluluğunu beyan etti. Hatıratında değinilmemesine rağmen Refi Cevad, cami modelini yapan ustanın sanayi madalyasıyla taltif edildiğini söyler.³² Bunu teyit eden arşiv vesikasına göre, modeli yapan Edirne kuyumcularından İsadör Efendi, "...maharet-i kâmile sine binâen bir kıt'a sanayi madalyası ile..." taltif edildi.³³ Belediye heyetinin ardından Edirne İttihat Terakki Cemiyeti üyeleri huzura takdim edildi. Cemiyet tarafından Edirne'de yeni yapılmış olan mektebe "İttihat ve Terakki" adının verilmesinden dolayı Sultana teşekkür ettiler. Sultan Reşad, mektebin faaliyetlerine katkı için üç yüz lira bağışta bulundu.³⁴ Gün boyu devam eden kabul merasimine bu defa Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa önderliğinde askeri erkân dâhil oldu. Padişah onlara da askerin düzen ve intizamından dolayı duyduğu memnuniyeti ifade eden hitapta bulundu. Askeri heyetin ardından Edirne'de bulunan yabancı konsoloslar padişahla görüştü. Kabul merasimi ardından Sultan Reşad, maiyetiyle beraber Tunca Nehri kenarında yer alan güzel ağaçları ve eski saray kalıntılarının bulunduğu saray içi mesire alanını ziyarete gitti.

Gezinin üçüncü gününde Sultan Reşad, ziyaretlerini sürdürdü. Programda yer aldığı şekliyle Saraçhane köprüsü yoluyla Karagöz tabya yakınlarında inşa edilmekte olan istihkâmları inceledi. Buradaki havan topunun kullanımını gözlemledi. İkinci ordu komutanı Abdullah Paşa, top başında duran askerleri "uğur-ı hümayûnlarında fedâ-yı hayâta her lahza âmâde olan asker kulları" sözleriyle padişaha takdim etti. Bu takdim akabinde Sultan Reşad, "asker evlâdlarım hepsi birer kahramandırlar ki bu kahramanlık onlara vatanlarına fart-ı muhabbetlerinden gelir. Vatan muhabbeti ise insan için en büyük fazilettir." şeklinde karşılık verdi. Bu kısa konuşma sonrasında bir top atışının yapılmasını istedi. Hedefin isabetle vurulması sevinçle karşılandı. Komutanlara hitaben "cenâb-ı hak vatanımızı şerr-i a'dâdan masûn buyursun. Sizin gibi kahraman askerlerim buralarda buldukça bu yerlere ba'de-zin hiçbir düşmanın takarrub edemeyeceğinden eminim" şeklinde bir konuşma yaptı. Padişahın istihkâmın içine kadar girmesi, askerlerin sırtını sığaması, top barutlarını elleriyle karıştırması askerler arasında ayrı bir heyecana sebep oldu. Hatırat yazarı bu durumu, Fatihlerin, Selimlerin ruhlarını şad eden yüce bir hareket olarak tanımlamıştı. Kale komutanı, bu heyecanı "...şevket-meâb ! şizin gibi mübârek bir pâdişâha hizmet etmek, uğurunda ölmek pek büyük bir sa'âdettir" diye haykırdı.³⁵ Ziyarettin birkaç gün sonra 2. Ordu komutanı Abdullah Paşa, padişahın incelemelerde bulunduğu bataryaya alınan izin sonrasında ziyaretin anısına "Reşadiye" adını verdi.³⁶

32 Tanin Gazetesi, Numro 776, 17 Teşrin-i Evvel 1326, s.1.

33 BOA. İMBH. nr. 4/27, 16 Teşrin-i Evvel 1326 [29 Ekim 1910].

34 Tanin Gazetesi, Numro 776, 17 Teşrin-i Evvel 1326, s.1.

35 Yb, Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı, s.9.

36 "...gün taraf-ı eşref-i mülûkânenen ziyâret buyurularak endâht icrâ ettirilmiş olan yigirmi bir santimetrelilik havan bataryasının nâm-ı me'âl-ı şâhâneye izâfeten reşâdiye tesmiyesi hususuna..." BOA. BEO. nr. 3819/286372, 20 Teşrin-i evvel 1326 [2 Kasım 1910].

Diğer tabyaları da ziyaret eden Sultan, piyade kışlasından geçerek hastanenin önünde durdu ve hastalara çeşitli iltifatlarla bulundu.³⁷ Devamında Muradiye Camii yakınındaki Mevlevi Dergâhına uğradı. Dergâhın avlusunda Mevlevi şeyhi ve ileri gelenler tarafından karşılandı. Yaklaşık on beş dakika burada dinlendi ve oradan semahaneye gitti. Mesnevi han İzmirli Hafız İsmail Hakkı Efendi tarafından okunan birkaç beyti dinledi. Yapılan töreni seyretti. Akşam on ikiyi çeyrek geçeye kadar dergâhta kalan Sultan, Şeyh ile mesnevi hanı huzuruna kabul etti. Onlara iltifatlar ederek hediyeler verdi. Ardından ikamet mahalline geri döndü. Padişahın bulunduğu süre boyunca geceleri güzergâh boyu fenerlerle aydınlatılmıştı. Halk sokaklara dökülmüş ve sultanı görmeye gelmişti. Fakirliği sebebiyle evini aydınlatmak için fener bulamayan bir kadın, padişaha sevgisini göstermek üzere sahip olduğu küçük bir lambayı elinde tutarak sevince ortak olmaya çalışmıştır.

Dördüncü gün olan pazartesi günü erken saatlerde sadrazamı kabul ederek devlet işlerini görüştü. Sonra Üç Şerefeli Camii ziyaret etti. Sultan Reşad, mahfile çıkmayarak halkıyla beraber büyük kapının yanında aynı safta ikinci namazını kıldı.³⁸ Hatırat yazarı padişahın bu hareketinden övgüyle söz etmiş ve gösterilen tavrın peygamberi bir davranış olduğunu, İslam'ın ön gördüğü eşitlik anlayışını sergilediğine dikkat çekmiştir. Muhabir Refi Cevad ise halkla padişahın buluşmasını “...senelerden beri padişah yüzüne hasret olan ahalinin sevgili ve muhterem babalarına kavuşmaktan mütevellit bir sürur ile zât-ı şahanenin pervane gibi etraflarına dolaştıklarını görmek ve sonra da bu tâc-dâr-ı mübârekin bu aşık kalpleri hemen hemen ayrı ayrı denecek derecede iltifatlara gark buyurdıklarına şahit olmak hakikaten kalpleri rikkate getiriyordu...” cümleleriyle açıklıyordu.³⁹

Salı günü ziyaretin beşinci günüydü. Evvela devlet işlerinin aksamaması için öğlen saatlerine kadar sadrazam tarafından takdim edilen ilgili evrakları inceledi. Ardından saltanat arabasına binerek İstasyon Caddesi ve Karaağaç yoluyla Maraş Köprüsü'nün bulunduğu yere gitti. Dönüş esnasında Karaağaç Mahallesinde Fransız Ticaret Mektebi ve Rum İnas Mektebi öğrencileri mızıkalarla padişahı karşıladılar. Dönüş yolunda Meriç Nehrinden geçerken bir süre burada bekleyen padişah, nehrin söğüt ağaçlarıyla çevrili kaynağını bir süre seyretti. Ardından ikamet mahalline geri döndü. Sultan Reşad, seyahatin altıncı gününü neredeyse tümüyle devlet işlerine ayırdı. Bir aralık kısa bir boşlukta bazı şehzade ve sultanlarının mezarlarının bulunduğu Darulhadis Camiini ziyaret ederek, türbelerinde Kuran okuttu ve sadaka dağıttı.

f- İstanbul'a Geri Dönüş

Padişahın Edirne seyahati Perşembe günü tamamlandı. Dönüşün her aşaması önceden planlandığı şekilde icra edildi. İstanbul'daki sadaret müsteşarına telgrafla

37 Tanin Gazetesi, Numro 777, 18 Teşrin-i Evvel 1326, s.1.

38 Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*, s.10.

39 Tanin Gazetesi, numro 777, 18 Teşrin-i Evvel 1326, s.1.

bildirilerek gerekli hazırlıkların yapılması istendi. Şehirle tren istasyonu arasında bir saatlik uzaklık bulunduğundan hazırlığın ona göre yapılması ve alaturka saat bir de İstanbul'a doğru hareket edileceği ilgililere duyuruldu. Karşılama törenine gelecek olanlara "*dühul varakaları*" gönderildi. Askerler cumalık üniformalarını, mülkiye mensupları redingotlarını⁴⁰ diğerleri günlük elbiselerini giyeceklerdi. Giriş kartı olmayanlar istasyona alınmayacaktı.⁴¹ Karşılama heyetinin istasyonda duracakları yerler detaylıca belirlenmişti. Padişah trenden inip istasyona girene kadar kimse yerinden ayrılmayacaktı. Padişah salona girdiğinde teşrifat kuralına göre davet sırasına göre heyet padişahla görüşecekti.⁴²

İstanbul'da yapılacak karşılama programının tüm detayları sadaret müsteşarı Adil Bey tarafından telgrafla Edirne'de bulunan Sadrazama bildirildi. Törene katılacakları gerekli tebligatın yapıldığı, gerekli yerlere asker ve zabıta görevlendirildiği, teşrifat memurlarının istasyona gönderildiği gibi birçok husus hakkında malumat verildi.⁴³ Hazırlıklar ardından saat on ikiye çeyrek kala Sultan Reşad, dairesinden çıkararak saltanat arabasına bindi. Maiyetiyle birlikte büyük bir törenle istasyona hareket ettiler. Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinden kaynaklanan büyük bir sis tabakası bütün Edirne'yi kaplamıştı. Hatırat yazarı bu durumu padişahın şehirden ayrılışına yormuş ve duygularını "*şehir mufârat-ı padişâhiden müte'essir gibi hazîn ve gam-nâk bir manzara peydâ eylemişti..*" cümleleriyle açıklamıştır. Güzergâh boyunca askerler ve ahali padişahı uğurlamak için yollara dökülmüşlerdi. Alaturka saat bire çeyrek kala tren istasyonuna varıldı. Edirne mebusları, vilayette çalışan memurlar ve asker, ulema, eşraf gibi ileri gelenler, konsoloslar ve Edirne halkı uğurlama töreni için hazır bulunmuşlardır. Ortalama otuz km hızla hareket eden tren hattı boyunca köylüler sevi gösterlerinde bulundular. Babaeski'de, Çorlu, Çerkezköy ve Küçükçekmece'de kısa süreli duraksamalar sonrasında saat dokuzu otuz iki dakika geçerek Sirkeci istasyonuna ulaşıldı. Küçükçekmece ile Ayestefanos arasında çadırılı ordugâh kurmuş olan binlerce asker padişahı bekliyordu. Aynı şekilde Ayestefanos-Makriköy ve diğer istasyonlarda yerli yabancı, kadın, erkek birçok kişi dualar ve alkışlarla padişahı selamlamak için toplanmışlardı. Tren Sirkeci istasyonuna girdiğinde orada bekleyen memurlar, asker ve ahali hep bir ağızdan padişahım çok yaşa şeklinde dualar ediyorlardı. Bu dualar arasında vagondan inen Sultan Reşad, kendisi için hazırlanmış olan salona geçti. Burada karşılamaya gelen zevatı sırayla kabul etti.

40 "...tren yarın saat onda Sirkeci'ye muvâsalat edecektir. Müstakbelinden mülkiyeden olanlar redingot ve askeriyyeden olanlar cumalık üniforma ile bulunacaklardır..." BOA. BEO. nr.3819/286373.

41 "...sıfatı müsâ'id olmayanların istasyona girmelerini mâni' tedâbir ittihaz kılınacaktır..." BOA. BEO. nr.3819/286373.

42 Tanin Gazetesi, numro 780, 21 Teşrin-i Evvel 1326, s.1.

43 "...zât-ı şâhane salona teşrif buyurduktan sonra müstakbelin teşrifâtca tanzim olunan defter mucibince vâki' olacak da 'vete icâbeten istasyonun hat cihetindeki kapıdan girerek ve salonda arz-ı ta'zimât ederek hâricteki kapıdan sıra ile peyder-pey çıkacaklardır..." BOA. BEO. nr.3819/ 286373, v.5.

Kabul merasimi sonrasında padişah ve maiyeti büyük bir alayla kara yoluyla Dolmabahçe sarayına geçtiler. Bu sırada savaş gemilerinden top atıldı. Böylece Sultan Reşad'ın bir haftalık Edirne seyahati tamamlanmış oldu.

Değerlendirme ve Sonuç

Balkan savaşları öncesinde gerçekleştirilen bir haftalık bu yurt gezisi, uzun süre ara verilmiş olan geleneği yeniden canlandırdı. Yönetimin önemli bir fonksiyonu olarak görülen halkla iletişimin ana gayelerinden biri halkı birarada tutabilmek, devlete ve hanedana bağlılığı sürdürmek ve yaklaşan harbin tesirini en aza indirmekti. Önceki padişahların yaptığı gezilerin amacı da bundan farklı değildi. Tebaanın yaşayışını mahallinde incelemek, halkın refah ve huzurunu sağlamak birinci öncelikti. Örneğin Takvim-i Vekâyi Sultan Abdülmecid'in Rumeli gezisinin amacını "...teftiş-i ahvâl-i teb'a ve teferriic-i kulüb-i sekene" cümleleriyle izah etmekteydi.⁴⁴ Aynı padişahın Akdeniz Adaları ziyareti, vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi tarafından "*ahalinin ahvâl-i hâzırâlarını bi'z-zât rü'yet ve tahkik ve seyâhat buyurulacak mahâllerin muhtâc olduğu usûl ve tedâbir-i lâzimeyi tedkik niyet-i adliyesiyle...*" ifade edilmişti.⁴⁵

Halkla bağları güçlü kılmak isteyen Sultan Reşad da benzer adımlar attı. İlk olarak Edirne hapisanlerinde yatmakta olan ve cezalarının üçte birini tamamlayan mahkûmları affetti. Yangından zarar gören köylülerin ziyanını karşılamak için hane başı parasal yardımda bulundu. Hastaneyi ziyaret ederek hastalara şifa diledi ve çeşitli ihsanlarda bulundu. Şehzade ve sultanların kabirlerini ziyaret ederek sadaka dağıttı. Padişahla halk buluşmasının en önemli mekânlarından biri olan camilerde güçlü iletişim kurdu. Cuma namazını Selimiye cammiinde kıldığı gibi, ziyaretin dördüncü gününde ikinci namazını Üç Şerefeli Camide mahfile çıkmadan halkın arasında aynı safta eda etti. Onlarca yıldır kendilerini yöneten sultanlarını göremeyen ahali üzerinde büyük bir etki yaptı. Karşılamaya gelen halka, ayırım yapmaksızın iltifatlarda bulundu. Binlerce askerin katıldığı tatbikatı izleyerek orduya moral verdi.

Padişahın kurmaya çalıştığı temasın halk üzerindeki etkisini en iyi gözlemleyenlerden biri olan hatırat yazarı, aynı safta namaz kılınmasını övgüye mazhar olarak görmüş ve peygamberi bir tavır olarak yansıtmıştır. Sultan ile halkın yanyana buluşunu İslam dininin ön gördüğü eşitliğin bir yansıması olarak takdim etmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde ara verilen gezilerin yeniden başlaması ve uzun süre padişah yüzü görmeyen halkla Sultan Reşad'ın buluşması, Tanin muhabiri tarafından da övgüyle söz edilmiştir. Muhabir Refi Cevad'ın gözlemlerine göre, sultanın yüzüne hasret olan yöre halkı, babalarına kavuşan çocuklar gibi mutlu olduklarını ve padişahın etrafında pervane gibi döndüklerini söylemiştir. Nitekim gidilen yerlerde yol boyu dizilen ahalinin sevgi gösterileri de bunu teyit etmektedir. Sokakların fenerlerle süslediği bazı mahallerde, ekonomik imkânsızlığından dolayı evini aydınlatacak fener

44 Takvim-i Vekâyi, sayı 298, (25 Safer 1262/22 Şubat 1846).

45 Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a-nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, IX, s. 30

dahi bulamayan bir kadının padişahı görmek için sahip olduğu küçük bir lambayla törene katılması, Sultanın gelişinin halk üzerindeki etkisini göstermesi açısından kayda değerdir.

Toplumun bütün unsurlarının idarecisi olduğunu göstermek isteyen padişah, bir yandan Muradiye Camii yakınındaki Mevlevi dergâhını ziyaret etti. Diğer yandan Karaağaç Mahallesiindeki Fransız Ticaret Mektebini ve Rum İnas Mektebi öğrencileriyle buluştu. Yöredeki dini liderlerle buluştu ve kendilerine çeşitli rütbe ve nişanlar vererek devlete bağlılıklarını artırmaya çalıştı. Askeri birlikleri teftiş esnasında istihkâmın içine kadar inmesi, askerlerle yakinen ilgilenmesi, barutları bizzat elleriyle karıştırması hem askerler hem komutanlar ve hem de idareci ve halkta padişaha karşı büyük bir sempati meydana getirdi. Hatıratı kaleme alan yazar, adeta kalabalığın diline tercüman olmuş ve Sultan Reşad'ın bu tavrını büyük Osmanlı padişahlarından Fatih ve I. Selim'in davranışlarına benzetmiştir. Padişahın bu denli etkileşim içerisinde olması komutanları da heyecana getirmiş ve kale kumandanı böyle bir sultana hizmet etmenin ve uğrunda can vermenin büyük bir mutluluk olacağını ifade etmiştir.

Netice itibarıyla hassas bir zaman diliminde eski başkente yapılmış bir haftalık bu kısa geziyle, Sultan Reşad yönettiği toplumun bütün kesimleriyle doğrudan temas etme imkânı elde etmiş oldu. Yaklaşan savaş öncesi, yöre ahalisinin ve ileri gelenlerinin sosyal ve ekonomik vaziyetlerini yerinde gözleme fırsatı yakaladı. Edindiği izlenimleri, takip edeceği politikaların tespitinde klavuzluk etti. Tatbikata katılarak ordunun moral ve motivasyonunu artırdı. Mektep çocukları, kadınlar, ruhani liderler ve idareciler padişahı doğrudan görmeyi sevincini yaşadı.

Kaynakça

1-Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

BOA. BEO (Bâb-ı âli Evrâk Odası), nr. 3810/285750; 3815/286093; 3819/ 286384; 3819/286372; 3819/286373.

BOA. DH. EUM. KADL (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdüriyyeti Kısım-ı Adli Kalemi), nr.1/43,

BOA. DH. EUM. MH (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdüriyyeti Muhâsebe Kalemi), nr.243/30,

BOA. DH. EUM. THR. (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Tahrirat Kalemi Belgeleri), nr.105/57.

BOA. DH. EUM. VRK (Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Evrâk Odası Kalemi Evrâkı), nr. 5/38.

BOA. DH. MTV (Dâhiliye Mütenevvia Kısım Belgeleri), nr. 25/3.

BOA. İ. MBH (İrâde Mabeyn-i Hümayûn), nr. 4/3; 4/27.

BOA. İ.AZN (İrâde Adliye ve Mezâhib), nr.97/30.

2-Gazeteler

Takvim-i Vekâyi, Numro 298.

Tanin Gazetesi, Numro 776, 777, 780.

3-Kitap ve Makaleler

Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anivisi Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, IX, Yayınlayan Münir Aktepe, İstanbul 1984.

Çakmak, Ahmet Ferda. Kılıcı, Sacide. "Kamu Yönetiminde Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, cilt 11, sayı 4, 2011.

Çelebi, Mevlüt. "Osmanlıcılığı İhya Girişimi: Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Osmanlılar*, Cilt II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*, İstanbul 1996.

Korkmaz, Şerif. "Sultan Abdülmecid'in İlk Memleket Gezisi (26 Mayıs–12 Haziran 1844)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, sayı 25/ Bahar 2009, Ankara 2011.

Küçük, Cevdet. "Mehmed V", *DİA*, cilt 28, İstanbul 2003.

Mercan, Mehmed, "Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIV/I, s. 81-100, Temmuz, 2009.

Özcan, Abdülkadir. "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991.

Selvi, Haluk. "Sultan V. Mehmed Reşad'ın İzmit Seyahati (27-28 Ekim 1909)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Bildiri Kitabı*, Cilt I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Editörler: Haluk Selvi, Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Kocaeli 2016.

Uyanık, Necmi. Sebahaddin Mıhçı, "Refi Cevat'ta Siyasî Düşüncenin Değişimi Üzerine", *Tarihin Peşinde*, sayı 12, Konya 2014.

Yazıcı, Nesimi. "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu (Haziran 1911)", 2. *Turgut Reis Ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013) Bildiriler*, **Cilt 2**, **Editörler:** Cihan Yemişçi, Tarkan Eray Çakır, Mustafa Gürbüz Beydiz, Cezmi Çoban, Bodrum 2015.

Yb, *Zât-ı Şevket-Simât Hazret-i Padişahinin Seyyidler ve Edirneyi Teşrif-i Hümayunları Hatıratı*.

EKLER

ZÂT-I ŞEVKET-SİMÂT-I HAZRET-İ PADİŞAHİNİN SEYYİDLER VE EDİRNE'Yİ TEŞRİF-İ HÜMÂYÛNLARI HÂTİRÂTI:

Zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı pâdişâhî bin üç yüz yirmi sekiz sene-i hicriyyesi şevvâl-ı mükerrerinin yirmi ikinci gününe müsâdîf olan bin üç yüz yirmi altı senesi teşrîn-i evvelinin on üçüncü penç-şenbe gecesi ma'îyyet-i seniyye-i mülûkânelerinde velî'ahd-ı saltanat Yusuf İzzeddîn ve şehzâde devletlü Vahîdeddîn ve Ziyâeddîn ve Necmeddîn ve Ömer Hilmî efendiler hazerâtıyla sadrâzam İbrahim Hakkı ve Hâriciye Nâzırı Rıfât Paşalar ve Dâhiliye Nâzırı Talat, ser-karîn-i hazret-i şehriyârî Lütfî, ser-kâtib-i şehriyârî Halid Ziyâ Bey efendiler, operatör Cemîl Paşa, ser-tabîb Hayrî, mûsika ve hademe-i hümâyûn kumandanı Fâik Bey efendiler, yâverân-ı hazret-i şehriyârî ve diğere ba'zı bende-gân-ı şâhâneleri bulunduğru halde sâ'at sekizi on yedi dakîka geçerek Söğütlü vapuruyla Dolmabahçe sâhil saray-ı hümâyûnundan hareket ve sekizi kırk geçe Sirkeci İskelesi'ne oradan da Sirkeci istasyonuna şeref-muvâsalat buyurdular.

İskeleden istasyona kadar güzergâh-ı hümâyûnda ahz-ı mevki-'i ta'zîm etmiş olan piyâde ve süvârî 'asâkir-i şâhâneleri tarafından ihtirâmât-ı 'askeriye icrâ ve vaktin geç ve havânın soğuk ve yağmurlu olmasına rağmen sevgili pâdişâhlarını teşyî' eylemek 'azmiyle tecemmü' eden ahâli cânibinden pâdişâhım çok yaşa dea'vâtı tekrâr u edâ olunmuştur. Halife-i mülk-i hısâl efendimiz hazretleri istasyona muvâsalat-ı hümâyûnlarında vükelâ-yı fihâm ve şimendifer direktörleri ve komiserleri tarafından istikbâl olunarak sûret-i mahsûsada tertîb ve tezyîn edilmiş olan salonda beş dakîka kadar istirâhat buyurduktan sonra trenin fermân-ı şâhânelerine intizâren müheyvâ-yı hareket olduğı ser-yâver paşa cânibinden 'arz olunmasıyla salondan kıyâm buyurarak nefsi-i nefsi-i hümâyûnlarına mahsûs olan fevkalâde müzeyyen bir vagona rükûb buyurmuşlar ve ma'îyyet-i seniyyeyi teşkil eden zevât dahi trenin diğere vagonlarında kendilerine tahsîs (s.2) olunan kompartımanlarda ahz-ı mevki' eylemişlerdir. Bu sırada devletlü necâbetlü Ziyâeddîn ve Necmeddîn ve Ömer Hilmî efendiler hazerâtıyla 'adliye, evkâf, ticâret ve nâfi'a, orman ve me'âdin nâzırları ve harbiye nâzırı vekili, sadâret müsteşârî ve şehremîni beyefendiler hâk-i pâ-yı şâhâneye yüz sürerek kemâl-ı iclâs ve istirâhatla seyâhat ve 'avdet buyurulması temenniyâtını 'arz u tekrâr eylediler. Müte'âkıben trende saf-beste-i ihtirâm olan 'asâkir-i şâhâne ve âhâlinin alkışları arasında sâ'at sekizi elli beş dakîka geçerek Sirkeci'den hareket etti. Güzergâh-ı hümâyûndaki bi'l-cümle istasyonlar tenvîr ve tezyîn edilmiş idi. Her birinde 'asâkir-i şâhâne ve ahâli tarafından râsime-i selâm ve ihtirâm icrâ olunuyor, pâdişâhım çok yaşa du'âları yükseliyordu. Tren Ayestefanos'ta bir, Kabakça, Çerkesköy istasyonlarında beşer dakîka tevakkuf ettikten sonra vakt-ı mu'ayyenden on dakîka kadar te'ehürle sabâh sâ'at ikiyi otuz beş geçe Seyyidler'e vâsıl oldu.

SEYYİDLER'DE

Tren Seyyidler'e takarrüb ettikçe kalplerde târih-i 'askerî-i Osmanîde şimdiiye kadar misli görülmemiş bir manzara-ı fevkalâde karşısında bulunulacağı tasavvurundan münba'is bir helecân-ı şevk-engîz hiss olunuyor. Seyyidlere bir an evvel yetişmek için büyük bir tehâlik duyuluyordu. Katar Seyyidler istasyonuna vâsıl olduğu zaman Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa ile Goltz Paşa başta oldukları hâlde manevra ordusu erkân ve umerâsı, Erkân-ı Harbiyeden ba'zıları, Meclis-i Meb'ûsân Reisi Ahmed Rıza Bey Efendi, Edirne Vilâyeti meb'ûsları ve Edirne Vâlisi ile âhâli-i vilâyet nâmına kudûm-ı meyâmin melzûm-ı mülûkâneyi tebcil için 'umûm livâ ve kazâlardan i'zâm olunan hey'etler a'zâsı ve civâr köyler âhâlisinden birçok halk orada bulunuyorlardı. Zât-ı hazret-i pâdişâhî trenden çıkıp istasyona vaz'-ı kadem buyurdularında Edirne Vâlisi huzur-ı (s.3.) Hümâyûna gelip vilâyetin kudûm-ı şâhâne ile müşerref buyurulmasından dolayı ahâli nâmına 'arz-ı teşekkürât ve tahmîdât eyledi. Şevket-meâb efendimiz hazretleri dahi memâlik-i mahrûsalarının her köşesini görmek ve teb'a-ı şâhâneleriyle yakından temasta bulunmak ihsâs-ı âmâl-ı seniyyeleri olup bu def'a emellerinin bir kısmına nâil olmakla bahtiyâr olduklarını beyân buyurdular.

Müte'âkıben güzergâh-ı hümâyûnlarında medîd bir saff-ı ihtirâm teşkil eden erkân, umerâ ve zâbitân ve asâkiri bezl-i iltifât buyura, buyura ma'iyet-i seniyyeleriyle beraber mâşiyen istasyondan iki yüz elli metre kadar uzakta sûret-i mahsûsa da rekz edilmiş olan otâğ-ı hümâyûna 'azimet buyurdular. Otâğ-ı hümâyûnda biraz istirahat buyurulduktan sonra meclis-i meb'ûsân re'îsi Ahmed Rıza Beyefendi ile Edirne Vilâyeti meb'ûsları vâli ve erkân-ı vilâyet, kumandan paşalar ve erkân-ı umerâ-yı 'askeriyye, Edirne Vilâyetinin mülhakâtından gelen hey'et-i meb'ûsa sırasıyla nâil-i şeref-müsevvel olarak cümlesi iltifât-ı seniyye-i mülûkâne ile şirîn-gâm buyurdular. Evvelce tertîb edilmiş olan program mücebince Seyyidlere muvâsalat-ı hümâyûnu müte'âkıb yarım sâ'at kadar istirahat buyurulduktan sonra resm-i geçit mahalline 'azimet buyurulması mukarrar idiye de ba'zı esbâb ve 'avârizdan dolayı kıt'ât-ı 'askeriyyenin ikmâl-ı tertibâtı duçâr-ı tehhür olduğundan resm-i geçide mu'ayyen olan sâ'atte ibtidâr edilmeyerek sâ'at altıya kadar otâğ-ı hümâyûnda arâm buyurulmuş. Ve bu esnâda berâ-yı tefîş taburların buldukları mahalle gitmiş olan Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa hazretleri 'avdetle askerinin hazır olduğunu 'arz eylemesi üzerine zât-ı hazret-i pâdişâhî gerdüne-i hümâyûnlarına rûkûb buyurarak muvâcehe-i mülûkânelerinde Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Paşalar bulunduğu hâlde Seyyidlerle Büyük Karıştıran karyeleri beyninde ta'yin edilmiş resm-i geçit mahalline 'azimet buyurmuşlardır.

Gerdüne-i hümâyûnu ta'kîb eden birinci arabada velî-'ahd-ı saltanat Yusuf İzzeddîn Efendi hazretleri ikinci arabada devletlü necâbetlü Vahideddîn hazretleri ve diğer arabalarda dahi ser-karîn ve ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî bey efendilerle mâ'iyet-i seniyye-i mülûkânede bulunmakla bahtiyâr olan sâ'ir mâbeyn-i hümâyûn erkân ve me'murîni bulunuyorlardı. Bu sûretle teşekkül eden müvekkib-i hümâyûn gâh seri', gâh âheste bir revîşle kırk dakîka kadar kat'-ı mesâfe ettikten sonra resm-i geçit ma-

halline muvâsalat buyruldu. Burada dahi nefis-i nefis-i hümâyûna mahsûs müzeyyen bir otâğ ile birkaç çadır rekz u ihzâr edilmişti. Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhînin şeref-bahş oldukları gerdüne-i hümâyûn ile şehzâdegân hazerâtının arabaları ibtidâ burada tevekkuf etmeyerek ta müntehâ-yı ufka kadar imtidât eden sufûf-u muhibbe-i ‘askeriyenin buldukları mahalle teveccüh ettiler. Şanlı Osmanlı ordusunun kumandan-ı a‘zâmı olan pâdişâhımız efendimiz hazretleri bu sufûf-ı âheninin aralarında dolaşarak âsâkir-i şâhânelerinin tâsmîm-i kalbinden kopan ve ‘azîm ve müessir bir galgala halinde âfaka yükselen pâdişâhım çok yaşa nidâları arasında bir sâ‘at kadar icrâ-ı teftîşât buyurduktan sonra ‘avdetle otâğ-ı hümâyûnlarına şeref-bahş oldular. Sâ‘at yediyi kırk geçe resm-i geçite ibtidâr olundu. Evvelâ piyâde ‘asâkir-i şâhânesi bölük ceysisiyle derin kol nizâmında olarak mürûra başladılar. Mûteâ‘kiben süvârî, topçu âlâyaları, telgraf, telefon, köprücü bölükleri büyük bir intizâm ile geçtiler. Her âlâyın sancâğı otâğ-ı hümâyûn pişgâhına geldikçe bir inhitâ-yı latif ile eğilerek kumandân-ı a‘zâmına lisân-ı hâliyle ‘arz-ı tâ‘zîm ediyor. Ve zât-ı hazret-i pâdişâhî her sancâğa kâimân iâde-i selâm buyuruyorlardı. Otâğ-ı hümâyûn önünde merkûz olan tuğlar da sevk-i rüzgâr ile dalgalanarak vaktiyle Viyana seferlerinde (s.4.) Kosava, Çaldıran, Mısır sahrâlarında kendilerine refâkat etmiş olan bu şanlı, gâzi sancâklara sanki bir peyâm-ı âşinâyı gönderiyorlardı. Yetmiş bin Osmanlı ‘askerinin bu güzâreş-i muhib ve pür-sadveti gönüllerde öyle ulvî bir te’sîr hâsıl ediyordu ki gayr-ı kâbil-i tasvîrdir. Bir buçuk aydan beri muhâbebe manevralarıyla meşgûl olarak yorulmuş olmaları lâzım gelen efrâd-ı ‘askeriyenin tavırlarında meşhûd olan âsâr-ı zindeğî-i kahramânâne şayân-ı hayret bir derecede idi. Hele Arnavutluk’dan ‘avdet edip manevralara iştirâk eylemiş olan Samsun Livâsı efrâdının hirâm levandâneleri temâşâ-girânı hayrân eyledi.

Resm-i geçit bir sâ‘at yirmi dakika imtidât ederek sâ‘at dokuz da resîde-i hâdd-ı hitâm oldu. Zât-ı hazret-i pâdişâhî beş dakika kadar daha resm-i geçit mahallinde ârâm ile hazır bulunan Goltz Paşa’yı ve ecnebi âtâşemiliterlerini huzûr-ı hümâyûnlarına kabûl ve her birine ayrı ayrı iltifât buyurduktan sonra gerdüne-i hümâyûnlarına râkiben mâ‘iyyet-i seniyyeleriyle berâber sâ‘at dokuzu kırk beş geçe Seyyidlere ‘avdet ve otâğ-ı hümâyûnlarına duhûl buyurdular. Esnâyı ‘avdet-i hümâyûnda dîdâr-ı kudsi-i cenâb-ı hilâfet-penâhîlerini görmek üzere güzergâh-ı şehriyârilerine bir tehâlik-i fevkalâde ile şitâbân olan ‘asker ve ahâliyi selâm ve iltifât-ı mülûkâneleriyle bahtiyâr buyurdular. Seyyidlere ‘avdet-i hümâyûndan yarım sâ‘at sonra manevra ordusu nâmına bir ziyâfet keşîde edildi. Zât-ı mekârim-i sıfât-ı mülûkâne bu ziyâfete şeref-bahş oldukları gibi şehzâdegân hazerâtıyla vükelâ-yı fihâm meb’ûsân re’isi ma‘iyyet-i seniyyede bulunan mâbeyn-hümâyûn erkân ve me’mûrîni kumandan paşalar Edirne meb’ûsları, ordu erkân ve ümerâsı ve sâ’ir birçok zevât dahi ziyâfette hazır bulundular. Hitâm-ı ziyâfette Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa kıyâm ederek irticâlen âtîdeki nutku gâyet müessir bir talâkatle îrâd eyledi. “Şevketlü pâdişâhımız! Ordu-yı hümâyûnunuzun büyük mikyâsda olarak ilk def’a icrâ ettiği manevralar mahallini teşrifle huzûr-ı şâhânelerinde resm-i geçit icrâ buyurtmaları ve şeref-i şâhânelerine olarak ordu nâmına verilmiş ziyâfete lutfen ve

tenezzülen icâbet buyurmaları yalnız bu manevralarda bulunan kıt'ât-ı 'askeriyenin değil emr ü fermân-ı şâhânelerine dâ'imâ mutî' ve uğur-ı hümâyûnlarında fedâ-yı cana âmâde bulunan bütün Osmanlı ordusunun mücib-i fahr-ı bî-nihâyesi olmuştur. Ordu-yı hümâyûnunuz hakkında bî-dirîğ buyrulan şu lutf-ı alelâde-i şâhânelerinden dolayı 'umûm silâh arkadaşlarım nâmına hâk-i pâ-yı şâhânelerine 'arz-ı teşekkürât ve tahmîdât eylerim. *Muhterem Pâdişâhımız! Devr-i celîl-i hâzır-ı şeref idrâk etmezden evvel pâ-yı taht civârında böyle altmış yetmiş bin kişilik bir ordunun manevra icrâ etmesine değil kıt'ât-ı 'askeriyenin yevmî ta'lîmlerini yapmak için kışlarından çıkmalarına bile müsâ'ade olunmazdı. İşte bu gibi yâd u tizkârı bile müceb-i elem ve keder olan ahvâl sebebiyledir ki Osmanlı ordusu muhtâc olduğu intizâm ve mükemmeliyeti bulamamış ve lâyık ve müste'id ve müstehak olduğu kuvvet ve mikneti iktisâb edememişti. Hâlbuki devr-i mes'ûd-ı şâhânelerinde ordu-yı hümâyûnunuz müceb-i terakkî olacak her türlü müsâ'adât-ı şâhânelerine mazhar buyrulmuş ve bu kere icrâ kılınan manevralarda müşâhede olunan intizâm ve mükemmeliyet münhasırân şu müsâ'adât-ı şâhâneleri sâyesinde hâsıl olmuştur. Şevket-meâb Efendimiz! ârzû buyurduğunuz derecât-ı terakkîye henüz vâsıl olduğumuz iddi'âsında bulunamayız. Fakat bu müzâheret-i şâhâneleri sâyesinde karîben o derecede mazhar-ı terekkiyât ve tekemmülât olacağımızı 'avn u 'inâyet-i bârîden ümîd ediyoruz. (s.5) *Sevgili Pâdişâhımız! Ecdâd-ı 'azâm-ı şâhânenizden olan Osmanlı Pâdişâhları ordu-yı Osmanîlerinin başında bulduğukça 'askerlerini zaferden zafere fütühâtтан fütühâta sevk etmiş ve Osmanlı satvet ve şevket-i 'askeriyesini az müddet zarfında cihâna tanıtmuşlardır. Pâdişâhlarımız şu i'tiyât-ı kahramâneyi terk etmeleriyle devr-i idbâr ve felâketimizin de başladığı ma'lûm-ı şâhâneleridir. 'Azametli Pâdişâhımız! Cülûs-ı hümâyûnunuz yevm-i mübârekinden beri da'imâ 'asâkir-i şâhânenizle temâsa gelmekte ta'lîm meydânlarına teşrîf buyurmak, manevralarda hazır bulunmak gibi mekârim ve me'âlî ibrâziyla ecdâd-ı 'azâm-ı şâhânelerinin eserine iktifâ buyurdunuz. Şevket-meâb! Bu da ordu-yı hümâyûnunuzun terakkiyât-ı müstakbesine en büyük bir delildir. Zât-ı şâhânelerini min-gayr-ı haddin te'mîn ederim ki, bütün silâh arkadaşlarım vazife-i 'askeriyelerinin tamâm-ı îfâsına bir sa'y-ı temâdi ile çalışıyorlar. Allah-ı zü'l-celâl mu'înimiz zât-ı şâhâneleri gibi mahbûbu'l-kulûb şehinşâhımız zahîrimiz Osmanlı milleti gibi sahî ve fedâkâr bir millet dest-gîrimiz olduğukça şu mesâ'î ile maksat-ı ale'l-âlenize nâ'il ya 'ni kıt'ât-ı selâse-i cihânda bir mühim 'anâsır-ı sulh ve müsâlemet olacak gâyet kuvvetli bir Osmanlı ordusu vücûda getirmeğe muvaffak olacağımız şüphesizdir. Hemân Cenâb-ı Hâk zât-ı şâhâneleri gibi millet ve 'asker babası kurretü'l-'ayn olan bir pâdişâhı daha pek çok seneler başımızdan eksik etmesin."**

Sâmi'in üzerinde 'azîm bir te'sîr husûle getiren bu nutk-ı vatanperverâneye karşı şevket-meâb Efendimiz hazretleri şu nutk-ı belîğ-i şâhâne ile mukâbele buyurmuşlardır. *"Bugün şânlı ordumuzun kalplerimizi müftehaz eden bir manzara-ı 'ulvîyesini görmekle mesrûr oldum. Lehü'l-hamd ordumuzun günden güne te'âlîsini müşâhede etmekle benimle berâber bütün millet bahtiyârdır. 'Ale'l-'umûm ümerâ ve zabâtân ve efrâdı gayretlerinden dolayı tebrîk ederim. Bu eser-i terakkinin mertebe-i kemâle vâsıl olmasını Cenâb-ı Hâk'tan temennî eylerim. Burada bulunan düvel-i ecnebiyye*

erkân-ı ‘askeriyesinin hâzır olmalarından dolayı pek ziyâde memnûnum. Kendilerine beyân-ı mahzûziyet ederim.” Nutk-ı hümâyûnu müte‘âkib pâdişâhım çok yaşa du‘â-ları ile ziyâfete hitâm verilmiş ve zât-ı hazret-i pâdişâhî trenin hazırlanmasına intizâran bir sâ‘at kadar otâğ-ı hümâyûnlarında istirâhat buyurduktan sonra gece sâ‘at biri elli geçe Seyyidler’den hareket buyurmuşlardır. Seyyidler’den i‘tibâren reh-güzâr-ı hümâyûnda bulunan Lülebergos, Babaeski, Pavluköy, Uzunköprü, Kulelibergos, Uğurlu istasyonları kâmilten tenvîr ve tezyîn edilmişti. Tren-i hümâyûnun mürûrunde her birinde ‘asker ve ahâli tarafından merâsim-i ihtirâmiye, alkışlar icrâ ediliyordu. Bu suretle gece sâ‘at altı buçukta Edirne istasyonuna şeref-muvâsalat ve orada sey-yidler’den daha evvel gelmiş Edirne vâlisi ve meb‘ûslarıyla Goltz Paşa, ikinci ordu kumandanı ve fırka kumandanları paşalar, diğer erkân-ı ümerâ-yı ‘askeriye, vilâyet me‘mûrîni, Edirne ulemâ ve eşrâf ve mu‘teberânı taraflarından istikbâl olunarak bir âlây-ı vâlâ ile Edirne şehrine müteveccihen hareket buyurdular. Ve sâ‘at yedi buçukta ikâmet-i şehriyârî için ihzâr edilmiş olan belediye dâiresine sâye- endâz şeref ve meymenet oldular.

İstasyondan çıkılacak mahalle mürtefi‘ ve müzeyyen bir tâk inşâ edildiği gibi istasyondan dâire-i belediyeye kadar olan cadde ve köprüler fenârlarla tenvîr olunmuştu. Güzergâh-ı hümâyûnda saf-beste-i ihtirâm olan âsâkir ve mekâtib talebesi ellerinde rengârenk mehtâplar tutuyorlardı. Vakit nıfsu’l-leyli geçmiş ve havâda nâfiz bir birüdet hüküm-fermâ olmakta bulunmuş olduğu hâlde erkek (s.6) kadın binlerce âhali caddelere, sokaklara dolmuşlardı. Edirne istasyonuna muvâsalat-ı şâhâneyi müte‘âkib civârdaki istihkâmdan yüz bir pâre top endâhtıyla kûdum-ı mülûkâne selâmlanmış ve kabak ve zeytinlik istihkâmâtı da şehre vaz‘-ı kadem buyrulduğunda yirmi bir topla îfâ-yı râsime-i ihtirâm eylemiştir.

EDİRNE’DE İKÂMET-İ HÜMÂYÛN

Birinci Gün: Cum‘a

Halîfe-i takvâ- şî‘âr efendimiz hazretleri bugün selâmlık resm-i ‘âlisinin ecdâd-ı ‘azâm-ı şehriyârîden firdevs-i âşiyân Sultân Selîm Hân hazretlerinin binâ-kerdeleri olan Selimîye câmi‘-i şerîfinde icrâsını fermân buyurmuş olduklarından vakt-ı zuhûrdan on dakîka evvel büyük üniformalarını lâbis oldukları ve ma‘iyyet-i seniyyelerinde velf-‘ahd Vahideddîn Efendi hazerâtıyla sadrâzam paşa ve dâhiliye ve harbiye ve hâriciye nâzırlarıyla mâ-beyn-i hümâyûn erkânı ve ba‘zı bendegân-ı şâhâneleri üniformalarıyla hâzır buldukları hâlde gerdüne-i hümâyûnlarına râkiben câmi‘-i şerîf-i mezkûre ‘azîmet ve farîza-ı salâtı ba‘de’l-edâ dâire-i belediyeye ‘avdet buyurdular. ‘Azîmet ve ‘avdet-i şâhâne esnâsında müştâk-ı didâr-ı hümâyûnları olan efrâd-ı ‘askeriyeyi ve ahâlîyi selâm ve iltifât-ı şâhâneleriyle garîk-i fâhr u mesâr buyurdular. Bu günün akşamı Edirne mûsikîşinâsânı tarafından dâire-i belediyede bir konser verilmiş ve şehzâdegân hazerâtıyla sadrazam ve harbiye ve Hâriciye Nâzırı paşalar ve Dâhiliye Nâzırı Bey efendiler ve vâlî-i vilâyet ve kumandan paşalar med‘uvven konserde

hâzır bulunmuşlardır. Fişenkler ve il'âb-ı nâriye endâhtıyla mükemmel şehriyin icrâ olunmuştur.

İkinci Gün: Cum'aertesi

Bugün kâbul merâsimine tahsîs buyrulmuş olduğundan öğleden sonra evvelâ Edirne vilâyeti meb'ûsları huzûr-ı me'âl-i neşver-i mülûkâneye dâhil oldular. Taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden meb'ûslara hitâben: *"Sizi böyle bir arada gördüğümünden dolayı pek mâhzuz oldum. İnşâallah meclisiniz kâriben güşâd edileceği cihetle İstanbul'da da görüşeceğiz. Geçen ictimâ'da pek çok gâyret ve himmet gösterdiniz. Bu sene memlekete hizmet için daha ziyâde ibrâz-ı gayret ve fa'âliyet edeceğinizi ümid ederim"*. Buyurmalarıyla meb'ûsân nâmına Gümilcine meb'ûsu Fehmi Efendi vâlid-i kesîrû'l-mehâmid-i cenâb-ı şehriyârî cennet mekân Sultân Abdülmecid Hân zamanından beri pâdişah yüzü görmemiş olan âhâlinin teşrif-i şâhânedan dolayı fevkalâde memnûn ve mesrûr buldukları ve bu hissiyât-ı meserret-kârane ve minnet-dârânelelerini hâk-i pâ-yı mülûkâneye iblâğ için kendilerini tevkiil eylemiş olduklarını 'arz etti. Şevket-meâb efendimiz hazretleri dahi cevâben: *"ahâli tarafından hakkımda ibrâz olunan asâr-ı sadakat ve muhabbetden pek ziyâde mahzûz ve müteessirim. Bu mahzûz-iziyetimi kendilerine tebliğ ediniz"* buyurdular.

Bu hey'et-i müte'âkib Edirne müftüsü ile ulemâ ve meşâyihî ve rü'esâ-yı ruhâniyesi nâil-i şeref-müsül olarak müftü efendi huzûr-ı şâhânedâ tevâfir-i 'ömr u iclâl-i hümâyûnu mutazammın belîğ bir du'â kırâ'at etti. Zât-ı hazret-i şehriyârî dahi hey'ete mahzûz-iziyet-i seniyyelerini beyân ve zir-i idârelerinde bulunan cemâ'âtın yekdiğerleriyle da'imâ vifâk ve ittihâd-ı tâm ile geçinmeleri ahs-ı âmâl-i seniyyeleri olduğundan bu husûsa ihtimâm eylemelerini fermân buyurdular. Bunlardan sonra vilâyetin umûm livâ ve kazâlarından hâk-i pâ-yı şâhâneye 'arz-ı hoş âmedi (s.7) için gönderilmiş olan hey'et-i meb'ûsa mazhar-ı şeref kabûl olarak vâli bey tarafından takdîm olundular. Ve bu hey'etlerin sebeb-i i'zâmî ahâlinin Edirne şehrinin kudûm-i meyâmin-i melzûm-ı mülûkâne ile şeref-dâr buyrulmasından nâşî 'arz-ı teşekkürât eylemekten 'ibâret olduğunu vâli bey 'arz etmesiyle pâdişâhımız efendimiz hazretleri hey'etlere hitâben *"ahâli tarafından hissolunan meserrete ben dahi iştirâk eylemekteyim. En büyük emelim teb'amın husûl-ı sa'âdeti olduğundan onların mesrûriyyetinden ve vekilleri olan sizlerle mülâkî olduğumdan dolayı memnûn oldum."* Buyurdular. Dördüncü kâfile olarak erkân-ı vilâyet nâil-i 'izz-i müsül olub vâli tarafından resm-i takdîm-i ifâ olundu. Taraf-ı hümâyûn-ı şehriyârîden *"me'mûrünün hizmetlerinden memnûnum mesâlih-i 'ibâdullahı ve umûr-ı devlet-i hüsn-i ifâ emrinde bir kat daha ibrâz-ı gâyret eylemelerine intizâr eylerim."* Kelâm-ı mülûkânesiyle bezlû'l-iltifât buyruldu.

Beşinci olarak İttihât ve Terakkî Cem'iyeti merkez-i umûmîsi cânibinden bi'l-hâssa i'zâm edilmiş olan Doktor Nazım ve mücâhid-i hürriyet Eyyüb Sabri Beylerle Selanik, Manastır Kosova belediye re'isleri kabûl buyurdular. Doktor Nazım Bey, cem'iyetin Rumeli kıt'asının kudûm-ı şâhâne ile müşerref buyrulmasından metehassıl teşekkürâtını ve hâk-i pâ-yı hümâyûna karşı perverde eylediği muhabbet

ve sadâkatini ‘arz ve Selanik belediye re’isi Selanik Manastır ve Üsküp şehirlerinin dahi teşrif-i pâdişâhiye mazhariyetlerini istida‘â eyledi. Zât-ı hazret-i şehriyârî dahi: “Edirne’ye vürûdumuz münâsebetiyle vilâyet-i mütecâvireden buraya kadar gelen hey’etlere bi’l-hâssa beyân-ı memnûniyet eylerim. Osmanlığın en şeref-âver vekâyi’-i târihiyyesine cilvegâh olan Rumeli kit’ası âhâlisi nâmına ibrâz olunan bu asâr-ı sadâkat ve muhâlesetten cidden ziyâdesiyle mütehasısım cenâb-ı hâk’tan tevfik u ‘inâyet temennî eylerim” buyurdular. Altıncı kısım olarak Edirne belediye hey’eti hâk-i pâ-yı hümâyûn-ı mülûkâneye yüz sürerek vâli bey tarafından takdîm edildiler. Taraf-ı bâ-hirü’ş-şeref hazret-i tâcidârîden hey’ete: “Edirne şehrinde gördüğüm intizâmдан dolayı memnûn oldum. Şehrin sa’y u gayretinizle karîben inşaallah daha ziyâde kesb-i umrân eyleyeceğini ümîd eylerim. Cümledenize beyân-ı mahzûziyet eylerim.” Hitâb-ı şâhânesiyle iltifât buyurulmuştur. Ve bu esnâda hey’et tarafından memleket nâmına Selîmiye câmi’-i şerîfinin gümüşten ma’mûl bir modeli takdîm-i hâk-i pâ-yı ‘âli kılınmasıyla şevket- meâb efendimiz hazretleri “şimdiye kadar hiçbir şeye bu kadar memnûn olmadım. Güzel şehrinizin güzel hediyesi beni çok memnûn etti. Edirne’yi pek beğendim. Ahâlinin pâdişâhlarına ve hânedân-ı saltanata karşı gösterdikleri muhabbete teşekkür ederim”. Kelimât-ı taltifkârânesiyle takdîmeyi kabûl buyurdular.

Belediye hey’etini ta’kîben Edirne İttihât ve Terakkî Cem’iyyeti hey’et-i merkeziyesi a’zâsı vâli bey delâletiyle huzûr-ı meâl-i nüşûr- ı pâdişâhiye dâhil oldular. Cem’iyyet tarafından Edirne’de inşâ edilmekte olan mektebin İttihât ve Terakkî nâmıyla tevsimesine müsâ’âde buyurulmuş olmasından dolayı ‘arz-ı teşekkür ettiler. Ve taraf-ı şâhânedan dahi cem’iyyetin ma’ârifeye olan hüdumâtından nâşî lütfen beyân-ı tâkdîrât ve mahzûziyet buyurulmuştur. Bunlardan sonra ikinci ordu-yı hümâyûn kumandanı paşa ile erkân ve ümerâsı Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa’nın delâletiyle nâ’il-i şeref-müsûl olarak kumandân-ı e’âzım efendimiz hazretleri heye’t-i ‘askeriyeye “*eser-i himmet ve gayretiniz olarak ordumuzda gördüğüm intizâm ve mükemmeliyetten pek memnûn ve müftehirim. (s.8) birinci def‘a olmak üzere memleketimizde icrâ olunan büyük ve mühim manevraların zamân-ı hükümetimde vukû’ bulmasından ve geçen gün yapılan resm-i geçitte hazır bulunmak sa’âdetini cenâb-ı hâkkın bana nasîb buyurmuş olmasından müteşekkîr ve bah-tiyârım. Allah’ın ‘inâyeti hey’et-i ‘askeriyenizin meşhûdum olan gayreti sâyesinde ordumuzun az zamanda vâsıl-ı aksâ-yı terakkiyât olacağını kavîyyen ümîd ediyorum*”. Hitâb-ı ‘ulviyesiyle ibrâz-ı iltifât buyurmaları üzerine bu nutk-ı pâdişâhîden pek ziyâde müte’essir ve meteheyyic olan huzzâr kemâl-i şevk ile da’vât-ı mülûkâne-yi a’lâ-yı bârgâh-ı hazret-i müta’âl eylediler.

Hey’et-i ‘askeriyeden bir sâ‘at kadar sonra Edirne şehrinde bulunan düvel-i mütehâbe konsolosları huzur-ı hümâyuna kabûl buyularak mazhar-ı iltifât-ı cenâb-ı cihânbanî oldular. Artık kabul merâsimi hitâm bulmuştu. Zât-ı mekârim-i sıfât-ı pâ-dişâhî gerdüne-i süvâr ‘izz u iclâl oldukları hâlde sâ‘at on buçukta mâ’iyyet-i seni-yeleriyle berâber saray içi mesiresine ‘azimet buyurdular. Saray içi mesiresi Tunca Nehri sâhilinde gâyet ferâh-fezâ bir mahal olup güzel ağaçları ve kadîm saray harâbe-lerini hâvîdir. Şevket-meâb efendimiz hazretleri vaktiyle tahfîf-i âlâm inzivâ için pek

çok kütüb-i târîhiyye mütâla'a buyurmuş ve Osmanlı tevârîh-i kadîmesinde Edirne saraylarına ve Tunca Nehrine dâir tafsilât ve tevsîfâta müsâdif olmuş olduklarından bu mahalli görmeği pek ziyâde arzû buyururlar imiş. Bu def'a bu arzû-yı şâhânelerine muvaffak olduklarından dolayı fevkalâde izhâr-ı mahzûziyyet buyurarak kenarındaki ağaçların üzerine düşecek gibi uzanmış olan dallarının koyu gölgeleri altında sâkin ve sessiz cereyân eden Tunca Nehri sâhilinde bir müddet ârâm buyurdular. Ba'de-hû kıyâm ile ağaçlar arasında bir cevelân icrâ ve Edirne sarayı hakkında ser-kâtib beylere ve diğer ma'iyet-i şâhânelerine lütfen ba'zı ma'lûmât-ı mühimme i'tâ buyurduktan sonra ikâmetgâh-ı hümayûnlarına 'avdet buyurdular.

Üçüncü Gün: Pazar

Bugün hâtırası Osmanlı târîh-i 'askeriyesine hatt-ı zerrîn ile yazılacak bir yevm-i mübessel oldu. Velîni'met-i bî-minnetimiz kumandan-ı akdes efendimiz hazretleri bugün sâ'at yediyi yirmi dakika geçerek ikâmetgâh-ı şâhânelerinden gerdüne-i hümayûnlarına râkiben ma'iyet-i seniyyeleriyle berâber hareket ve hükümet konağı caddesi ve saraçhane köprüsü tarîkiyle sekizi kırk geçe Karagöz tabya civârında inşâ edilmekte olan istihkâmâtın bulunduğu mevki'e muvâsalat buyurdular. İkinci ordu-yı hümayûn ve Edirne kal'ası kumandanları paşalar tarafından istikbâl olundular. Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhî yirmi bir santimetrelilik havan toplarıyla mücehhez olan bir istihkâmın derûnuna tesâdüf buyurdıkları ilk topun imlâsını emr ve sûret-i isti'mâlini tetkik buyurdular. İstihkâmın kudûm-ı şâhâne ile teşrîfinde hâzır bulunan ikinci ordu kumandanı Abdullah Paşa top başında duran efrâd-ı 'askeriyeyi "*uğur-ı hümayûnlarında fedâ-yı hayâta her lahza âmâde olan 'asker kulları*" sözleriyle hâk-i pâ-yı mülûkâneye takdîm etti.

Pâdişâhımız efendimiz hazretleri dahi "*'asker evlâdlarım hepsi birer kahramandırlar ki bu kahramanlık onlara vatanlarına fart-ı muhabbetlerinden gelir. Vatan muhabbeti ise insan için en büyük fazilettir.*" Kelâm-ı şâhânesiyle kahraman 'askerlerini garîk-i lücce-i iltifât buyurdular. Ba'de endâht-ı icrâsı fermân buyrulmasıyla zât-ı hazret-i şehriyârî toptan üç dört metrelik bir mesâda buldukları hâlde birbirini müte'âkib yirmi bir santimetre çapındaki cesîm ve müthiş havan topuyla iki mermi endâht eyledi. (s.9) Dehşetli bir tarâka ile top ağızından çıkan cesîm dâneler havada birkaç yüz metre kutrunda bir kavş-i 'âzîm resm ettikten sonra ta'yîn olunan noktalara sukût ediyor. Düşükleri yerlerde feverân etmiş yanardağ fethası gibi dumandan, topraktan müteşekkil sütûnlar peydâ oluyordu. Şevket-meâb efendimiz hazretleri top mermisini mu'âyene buyurdıkları gibi bir hartucu açtırıp derûnundaki barutu da tedkik buyurdular. İstihkâmıdan 'avdet buyurulacağı esnâda kumandan paşalara hitâben "*cenâb-ı hak vatanımızı şerr-i a'dâdan masûn buyursun. Sizin gibi kahraman 'askerlerim buralarda buldukça bu yerlere ba'de-zin hiçbir düşmanın takarrub edemeyeceğinden eminim*" buyurulmasıyla pâdişâh-ı mu'azzâmın tâ istihkâmın içine kadar girerek huzurunda endâht icrâ ettirmek, 'askerlerinin arkalarını sığamak, top barutlarını elleriyle karıştırmak gibi Fâtihlerin, Selim-i evvellerin rûh-ı pertev-hâllerini şâd eden harekât-ı 'ulviyyesini görmekle bütün hüzzâr gibi müteheyyci olan kal'a kumandanı

bu nutk-ı hümâyûndan son derece müte'essir olarak bilâ-ihitiyâr "*şevket-meâb ! şizin gibi mübârek bir pâdişâha hizmet etmek, uğurunda ölmek pek büyük bir sa'âdettir*" diye haykırdı. 'Umûm hüzzârın gözleri ser-şekk-i sürûr ve iftihârla mâlî olduğu halde buradan hareket ve diğerk ba'zı istihkâmât dahi teftîş buyurularak 'askeri hastahanesi önünden ve kışlalar derûnundan bi'l-mürûr ve ikâmetgâh-ı hümâyûna ve oradan da bilâ-tevakkuf Murâdiye Câmi'-i şerîfi kurbundaki Mevlevî Dergâh-ı münîfine 'azîmet buyurdular. Dergâh-ı şerîf havlisinde Mevlevî Şeyhi Efendi ve dergâh tarafından resm-i istikbâl ve ihtirâm îfâ olunarak zât-ı hümâyûn-ı mülûkâne bir çârı-ı yek kadar meşihat dâiresinde istirahat buyurduktan sonra semâ' hâneye 'azîmetle mesnevî-hân İzmirli Hâfız İsmail Hakkı Efendi tarafından mesnevî-i şerîften teberrûken kırâ'at ve tefsîr olunan birkaç beyt-i pür-hikmeti istimâ' ve arzû-yı 'âliye tevfikân icrâ edilen âyîn-i şerîfi temâşâ buyurdular.

Bu vechle akşam sâ'at on ikiyi çâr-yek geçinceye kadar Mevlevî hânede ârâm ve şeyh efendi ile mesnevî- hânı huzûr-ı hümâyûnlarına bi'l-kabûl iltifât ve 'atâyâ-yı seniyyeleriyle şîrîn-gâm buyurduktan sonra gerdûne-i hümâyûnlarına râkiben tekrâr ikâmetgâh-ı hümâyûnlarına 'avdet buyurdular. Edirne şehri ale'l-husûs güzergâh-ı şâhâneye müsâdif hâneler bu gece dahi tenvîr ve tezyîn edilmiş ve ahâli sokaklarda saflar teşkil etmişlerdi. Hakk-ı 'âli-i cenâb-ı padişâhîde 'umûm efrâd-ı milletin perverde eylemekte oldukları hürmet ve muhabbetin mü'essir nişâneleri bu sırada da görülüyordu. Fakr-ı hâli sebebiyle külbe-i vîrânını tenvîr için fenâr tedârikine imkân bulamamış fakat bu 'acziyle berâber muhterem padişâhına karşı kalb-i mahzûnunda beslediği muhabbet ve tâ'zîmi bir sûretle 'arz u izhâr etmek hevesinden de kendini alamamış olan fakîr bir kadın mâlik olduğu yegâne bir küçük lambayı destlerinde dârende tutarak evde bununla komşularının sûr-ı sürûruna iştirâke çalışıyordu.

Dördüncü Gün: Pazartesi

Hulefâ-yı Râşidîn radiyallahu anhüm ecmaîn hazerâtının eser-i 'âlîlerine sülûk ile hayrû'l-mülûk olan hilâfet-penâh efendimiz hazretleri bu gün sâ'at dokuza kadar ikâmetgâh-ı hümâyûnlarında sadrazam paşa tarafından takdîm-i huzûr-ı 'âlî kılınan ma'rûzâtı mutalâ'a ve îcâbâtını icrâ ile iştigâl buyurduktan sonra sâ'at dokuz râddelerinde muvâcehe-i hümâyûnlarında birâder-i şâhâneleri ve Vahideddîn Efendi hazretleri bulunduğu hâlde gerdûne-i hümâyûnlarına râkib olarak üç şerîfeli câmi'-i şerîfe 'azîmet buyurdular. Her gün sabahtan akşama kadar temâşâ-yı didâr-ı mülûkâne emeliyle ikâmetgâh-ı hümâyûn civârında muntazır olan ahâli bu gün de güzergâh-ı padişâhîye dizilmişlerdi. Câmi'-i şerîf kapısında üç şerîfeli mekteb-i ibtidâisi talebesi du'âlar, manzûmeler okuyarak zât-ı hazreti padişâhîyi istikbâl eylediler. Halife-i takvâ-şî'âr efendimiz hazretleri câmi'-i şerîfe dâhil olunca mahfil-i hümâyûnlarına çıkmayıp sahn-ı câmi'-i şerîfde ahâli ile 'aynı safda ikâmet ve vakti dühûl eden ikinci namazını halk ile berâber edâ ve bu hareket-i 'ulviye-i peyâmbere-pesendâneleriyle dîn-i celîl-i İslâmın müsâvât-ı esâs mübecceline müstenid olduğunu halka i'lân buyurdular. Edâ-yı farîza-ı salâtı müte'âkıb hilâfet-penâh efendimiz hazretleri câmi'-i şerîfin her tarafını temâşâ eylediler. Zât-ı hazret-i hilâfet-penâhî ne tarafa teveccüh

buyursalar halk mukâvemetsiz bir câzibeye tutulmuş gibi o tarafa müncezeb oluyor ve iltifât-ı seniyye ile be-gâm buyuruluyorlardı. Bu temâşâ bir çâr-yek sâ'at kadar devâm etti. Ba'de ikâmetgâh-ı hümâyûna 'avdet buyuruldu.

İkâmetgâh-ı hümâyûna muvâsalat buyrulduğu sırada sekiz dokuz yaşlarında iki kız çocuğu reh-güzâr-ı şâhâneye atılarak en büyük hafıblere gıpta-bahşâ olacak bir talâkat-ı serbestâne ile medâyih-i seniyye-i mülûkâneyi mutazammın birer neşîde îrâd eylediler. Şehriyâr-ı şevket-perver efendimiz hazretleri çocukların şu hareketlerinden pek ziyâde mahzûz olarak kendilerini yed-i müeyyede-i hümâyûnlarıyla okşadıkları gibi 'atâyâ-yı şâhâneleriyle de taltif ve ihyâ buyurdular.

Beşinci Gün: Salı

Umûr-ı devletin bir an bile teehhürüne vicdân-ı pâk-ı şâhâneleri hiçbir zamân kâ'il olmayan ve hâk-i pâ-yı mülûkânelerine 'arz olunan evrâkı muhayyerü'l-'ukûl bir intizâm ile günü gününe tedkik ve icâbâtını derhâl irâde ve fermân buyurmak mu'tâd-ı hümâyûnları olan şevket-meâb efendimiz hazretleri bu gün dahi öğle vaktine kadar sadrâzam paşa tarafından takdîm edilen ma'rûzât ile iştigâl buyurduktan sonra sâ'at sekizi on dakika geçerek gerdûne-i hümâyûnlarına râkiben İstasyon Caddesi ve Karaağaç tarikiyle Maraş Köprüsü'nün bulunduğu mahalle teşrif buyurdular. Harbiye Nâzırı ve ikinci ordu kumandanı paşalar daha evvel otomobiliyle gelerek burada teşrif-i şâhâneye muntazır idiler. Arda Nehri üzerine kurulmuş olan bu cesîm demir köprü'nün bulunduğu yer pek şâ'irâne bir mevki' olup biraz aşağısında Arda ve Meriç nehirleri yek-diğerinin âgûşuna atılırlar. Bu noktada evvelce de bir köprü mevcûd idüğünü ve muhâbebe-i zâilede Rus ordusu Edirne'yi istilâ eylediği esnâda Rus 'askerini hâmil bir tren geçerken köprü'nün yıkılmasıyla birçok Rus 'askeri ve zâbitânının nehirde gark olduklarını Harbiye Nâzırı paşa 'arz ve hikâye eyledi. Zât-ı hazreti padişâhî bu mevki' i pek ziyâde istihsân buyurarak nehir kenârında ve köprü üzerinde birkaç def'a tevekkuf buyurdular. Ve Harbiye Nâzırı ve ikinci ordu kumandanı paşalar ve diğer ma'iyet-i seniyyeleriyle berâber müte'addid fotoğraflarını aldirdılar. (s.11) Bu sûretle sâ'at dokuzu kırk dakika geçinceye kadar orada temdîd-i ikâmet buyurup ba'de aynı tarihlerle hareket ve sâ'at on buçukta ikâmetgâh-ı şâhânelerine mu'âvedet buyurdular. Reh-güzâr-ı hümâyûn ber- mu'tâd safbeste-i ihtirâm olan 'asker ve ahâli ile mâlî idi. Karaağaç Mahallesi'nde müvekkebe-i hümâyûnun şeref-mürûrunda oradaki Fransız Ticaret Mektebi ve Rum İnâs Mektebi şâkirdânı mûsikalarla 'arz u ihtirâmât eylediler. Şevket- meâb efendimiz hazretleri esnâ-yı 'avdetde Meriç Nehri üzerindeki köprüden geçerken bir müddet tevekkufla bu nehrin söğüt ağaçlarıyla muhâta olan mecrâ-yı letâfet medârını temâşâ buyurdular.

Altıncı Gün: Çehârşenbih [Çarşamba]

Bu gün bir tarafa teşrif-i şâhâne vâki' olmayıp zât-ı hazret-i padişâhî ma'rûzât ile iştigâl buyurdular. Ve bir aralık ceyb-i hümâyûn-ı mülûkâneleri kâtibi Hacı Hakkı Bey kullarını hanedân-ı celîlü'ş-şân-ı şâhânelerinden ba'zı şehzâdegân ve selâtînin

medfün buldukları Dâru'l-hadîs Câmi'i Şerîfine i'zâm buyurarak müşârunileyhim hazerâtının tenşit-revân pâkları için türbelerinde Kur'ân-ı kerîm tilâvet ve bezl u sadakât ettirdiler.

Yedinci Gün: Peñ-şenbih [Perşembe] : 'Avdet-i hümâyûn-ı cenâb-ı pâdişâhî

Şevket-meâb efendimiz hazretlerinin Edirne'de ikâmet-i hümâyûnları için ta'yîn buyurdıkları müddet hitâm bulmuş ve bu gün sabahleyin sâ'at bir de Der-sa'âdete müteveccihen hareket buyurulacağı fermân buyurulmuştu. Şehir ile şimendifer istasyonu beyninde bir sâ'atlık kadar bir mesâfe olduğundan trenin tam birde hareket edebilmesi için zât-ı şevket-simât hazret-i tâcdârînin sabâh sâ'at on ikiye çâr-yek kalarak ikâmetgâh-ı hümâyûnlarından hareket buyuracakları binâen'aleyh sâ'at onbir buçukta hazır bulunulması lüzûmu şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i mülûkâne hükûm-i münîfine tevfikân şehzâdegân hazerâtına sûret-i mahsûsada tezkereler tasdîriyle tebliğ olunmuştu. Vakt-i mu'ayyende efendiler hazerâtı ile Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı paşalar ikâmetgâh-ı hümâyûnda isbât-ı vücûd buyurdular. Sâ'at tam on ikiye çâr-yek vardı ki zât-ı akdes-i hazret-i pâdişâhî dâire-i hümâyûnlarından çıkarak gerdüne-i hümâyûnlarına sâye endâz-ı iclâl oldular. Ve şeref-vâki' olan işâret-i seniyye üzerine Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı paşalar muvâcehe-i şâhâne ve velî'ahd-i saltanat Yusuf İzzeddîn Efendi hazretleri gerdüne-i hümâyûnu ta'kîb eden birinci ve şehzâde Vahideddîn Efendi hazretleri ikinci arabada ve ma'iyet-i seniyye erkânı dahi diğer arabalarda ahz-ı mevki' ederek muntazam bir alay ile istasyona müteveccihen hareket buyuruldu.

Güneş henüz tulû' etmemiş Tunca, Meriç, Arda nehirlerinin tebhîrâtundan müte-hassıl bir sis tabakası Edirne şehrine istilâ ile şehir mufârakat-ı pâdişâhîden müte'essir gibi hazîn ve gam-nâk bir manzara peydâ eylemişti. Güzergâh-ı şâhâne kurşunî kaputlarıyla ma'deni birer heykel gibi görünen askerlerin donuk bir iltimâ'-ı rasâs ile parıldayan süngüleri arasında binlerce ahâlinin nîm- hâbîde sîmâları meşhûd oluyordu. (s.12) Sâ'at bire çâr-yek kala şimendifer istasyonuna muvâsalat buyuruldu. Edirne meb'ûsları me'mûrîn-i vilâyet erkân ve ümerâ-yı 'askeriye, 'ulemâ ve eşrâf ve mu'teberân-ı memleket, konsoloslar ve ahaliden bir cesm-i ğafir burada toplanmışlardı. Şevket-penâh efendimiz hazretleri istasyonda istirahat-ı hümâyûnları için ihzâr edilmiş olan mahall-i mahsûsada on dakîka kadar tevekküfla hey'et-i teşyi'ayaya Edirne'de ikâmetgâh-ı hümâyûnlarından ve ahâli tarafından ibrâz olunan asâr-ı sadakat ve muhâlesetten pek memnûn ve mütehassis olduklarını beyân ve vilâyet ahâlisine mahzûziyet-i seniyyelerinin tîğ u tebşîrini fermân buyurduktan sonra nefis-i nefis-i hümâyûnlarına mahsûs vagona şeref-bahş oldular. Şehzâdegân hazerâtıyla sadrazam ve Harbiye Nâzırı paşalar ve ma'iyet-i seniyye erkânı ve Edirne vâlisi ve ikinci ordu-yı hümâyûn kumandanı dahi trende ahz-ı mevki' eylemelerini müte'âkîb tren sâ'at bire beş dakîka kala asker ve ahâlinin pâdişâhım çok yaşa du'âları arasında Edirne'den hareket edildi.

Tren sâ'atta vüstu olarak otuz yedi kilometrelik bir sür'atle hareket ediyordu. Hat civârında bulunan köylerin kadın, erkek, 'umûm ahâlisi muhterem pâdişâhlarını görmek için katarın güzergâhına şitâbân oluyorlardı. Zât-ı hümâyûn-ı mülûkâne vatanın bu saf ve fedâkâr evlâdını selâm-ı şâhâneleriyle taltîf buyurdukça samîm-i candan kopan du'âlar ovalarda vadilerde devr-i edver-i akisler husûle getiriyordu. Câbe-câ tesâdüf olunan süvârî, piyâde 'asker müfrezeleri tüfenkleriyle, kılıçlarla resm-i selâmı îfâ eyliyorlardı. Tren Babaeski'de altı, Çorlu'da üç, Çerkesköyü'nde sekiz, Küçükçekmece'de bir dakika tevekkuf ettikten sonra sâ'at dokuzu otuz iki dakika geçerek Sirkeci istasyonuna vâsıl oldu. Çerkesköyü'nde tevekkuf buyrulduğu esnâda küçük bir köylü çocuğu zât-ı hazret-i pâdişâhînin buldukları vagonun önüne gelerek serbest bir tavır, dürüst bir lisân ile sevgili pâdişâhın şefkatli millet babasının köylerinden mürûrundan dolayı husûle gelen minnet ve meserretlerini nâtık ve meddâh-ı seniyye-i mülûkâneyi havî sâf ve mü'essir bir nutk kırâ'at eyledi. Mini mini köylünün nutku ve bi'l-hassa tarz-ı fesîh beyânı pek ziyâde mahzûziyet-i seniyyeyi müceb olmağla şehriyâr-ı vatan-perver efendimiz hazretleri, müctemi' olan ahâliye hitâben 'umûm köy halkının tercümân-ı hayâtı olan çocuğun beyânât-ı müsâdatkârîsinden son derece mütehasis olduklarını ve kadr-ı ma'ârifin köylerde de takdîr edilmeye başladığını görmekten de o nisbette memnûn bulduklarını beyân buyurmak sûretiyle köylüleri hem iltifât-ı seniyyeleriyle taltîf hem de tahsîl-i ma'ârifte tergîb buyurdular. Tren Küçükçekmece'ye vüsûluyla artık İstanbul muhîtime girdiği andan i'tibâren istasyonlarda izdihâm gittikçe tezâyüd ediyordu. Manevralardan 'avdet edip Küçükçekmece ile Ayastefanos arasında çadırılı ordugâh te'sîs etmiş olan fırkalarından binlerce 'asker Ayastefanos Makriköy ve diğer istasyonlarda (s.13) yerli, ecnebi, kadın, erkek birçok halk du'âlarla, alkışlarla şehriyâr-ı mükerreri selâmlıyorlardı. Katarın Sirkeci istasyonuna duhûluyla berâber orada pür-heycân ve meserret kudûm-ı mülûkâneye muntazır olan me'mûrîn, 'asker, ahâli yek-avâz olarak pâdişâhım çok paşa du'âyı bî-riyâlarını a'lâ-yı icâbetgâh-ı hazret-i müte'âl eylediler.

Zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı pâdişâhî bu samimi du'âlar, ihtiramlarla muhâta olarak vagonlarından inib berâ-yı istikbâl oraya gelmiş olan mehâdîm-i kirâm-ı mülûkâneleri devletlü necâbetlü Ziyâeddîn ve Necmeddîn ve Ömer Hilmi Efendiler ve diğer şehzâdegân hazerâtıyla damad-ı şehriyârî Mehmed Şerîf Paşa ve Ahmed Zülküflü ve Salih Bey Efendiler ve Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı paşalardan ma'ada bi'l-cümle vükelâ-yı fihâm ile berâber istasyonda sûret-i mahsûsada ihzâr edilmiş olan salonu teşrîf buyurdular. Burada bâ-kemâl-ı iclâl ve 'âfiyet 'avdet buyurmalarından dolayı son derece memnûn ve mesrûr olan müstakbelini âtîdeki tertîb-i vechle huzûr-ı hümâyûnlarına kabûl ve iltifât-ı seniyyeleriyle kâm-yâb buyurduktan sonra: Şehzâdegân hazerâtı, Süferâ-yı ecnebiye, Vükelâ, A'yân ve meb'ûsân hey'etleri, Rü'esâ-yı 'ilmiye, Rü'esâ-yı ruhâniye, Erkân-ı 'askeriye, Mü'essesât-ı mâliye direktörleri, Me'mûrîn-i mülkiye ve 'adliye, erkân-ı matbû'ât velî'ahd-ı salatanat devletlü necâbetlü Yusuf İzzeddîn ve devletlü necâbetlü Vahideddîn ve incâl-ı kirâm-ı pâdişâhî devletlü necâbetlü Ziyâeddîn ve Necmeddîn ve Ömer Hilmi Efendiler hazerâtı ve ma'iyet-i seniyye-i mülûkâneleri ile berâber muhteşem bir alây ile yüz binlerce halkın du'âları alkışları

arasında berren Dolmabahçe sâhil sarây-ı hümâyûnuna ‘azimet ve sâ‘at on bir râdde-lerinde sarây-ı ‘âli-i mezkûre muvâsalat buyurdular. Ve bu esnâda sarây-ı hümâyûn pişgâhında bulunan sefin-i harbiyeden toplar endahtıyla resm-i selâm ifâ olundu.

Seyâhat-ı hümâyûn-ı cenâb-ı padişâhî bu vechle miski’l-hitâm oldu. Cenâb-ı hakk velî-ni‘metimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin ömr u ‘âfiyet-i şahânelerini mezdâd ve millet ve memleket için ‘ayn-ı ni‘met olan bu gibi birçok seyâhatlar icrâsına muvaffak buyursun âmîn.